

LÄÄNE MAAVALITSUS

LÄÄNE MAAKONNAPLANEERINGU
TEEMAPLANEERING

**ASUSTUST JA MAAKASUTUST SUUNAVAD
KESKKONNATINGIMUSED**

HAAPSALU 2005

SISUKORD	lk
1. EESSÕNA	3
2. ASUSTUST JA MAAKASUTUST SUUNAVAD KESKKONNATINGIMUSED	5
2.1. Väärtuslike maastike säilimise ja kasutamise tingimused	5
2.1.1. Väärtuslikud kultuur- ja loodusmaastikud	5
2.1.2. Väärtuslikud linnamaastikud	7
2.2. Rohelise võrgustiku säilimise ja kasutamise tingimused	8
3. LÄÄNEMAA VÄÄRTUSLIKUD MAASTIKUD	10
3.1. Neugrundi madalik	10
3.2. Osmussaar	11
3.3. Lepajõe – Nõva – Peraküla – Dirhami	13
3.4. Vormsi	15
3.5. Ramsi – Einbi	16
3.6. Kadarpiku – Saunja – Saare	18
3.7. Hobulaid	19
3.8. Paralepa – Pullapää – Topu	20
3.9. Palivere	22
3.10. Kuijõe – Keedika – Uugla – Taebla – Kirimäe – Võnnu – Ridala	23
3.11. Ridala	24
3.12. Koluvere – Kullamaa	26
3.13. Puise – Põgari – Tauksi	27
3.14. Matsalu – Saastna – Salevere	29
3.15. Virtsu – Laelatu – Puhtu – Pivarootsi	30
3.16. Kukerand ja Uisu pank	32
3.17. Lihula	33
3.18. Haapsalu	34
4. LÄÄNEMAA ROHELINE VÕRGUSTIK	37
4.1 Ülevaade rohelisest võrgustikust	37
4.2 Rohelise võrgustiku tugialad ja koridorid	38

Planeeringukaardid:

1. Teemaplaneeringu teemakaart “Roheline võrgustik” M 1: 350 000;
2. Teemaplaneeringu “Asustust ja maakasutust suunavad keskkonnatingimused” koondkaart M 1: 100 000.

1. EESSÖNA

Eesti Vabariigi Valitsuse 8. juuli 1999. aasta korraldusega nr 763-k algatati maakonnaplaneeringute teemaplaneeringu “Asustust ja maakasutust suunavad keskkonnatingimused” koostamine. Teemaplaneeringu “Asustust ja maakasutust suunavad keskkonnatingimused” eesmärgiks on loodus- ja keskkonnakorralduslikult põhjendatud ruumistruktuuri tagamiseks soovitude ja ettepanekute tegemine läbi planeeringu. Teemaplaneering täpsustab kehtivat maakonnaplaneeringut maakasutus- ja ehitustingimuste osas.

Teemaplaneering “Asustust ja maakasutust suunavad keskkonnatingimused” on koostatud põhiliselt kahe alateema kaudu, milleks on väärtuslikud maastikud ja roheline võrgustik. Väärtuslike maastike määramise meetodika kujunes välja teemaplaneeringu koostamise käigus. Pilootprojektis osalenud Viljandi maakonna näitel on valminud Eesti ja Soome Keskkonnaministeeriumite koostöö tulemusena ka vastavasisuline trükis “Väärtuslike maastike määramine. Meetodika ja kogemused Viljandi maakonnas”. Väärtuslike maastike määramisel on olnud planeeringu eesmärgiks välja selgitada, millised maastikud on enam väärtuslikud ja mida tuleks nende maastike säilimiseks tulevikus ette võtta.

Teemaplaneeringu tulemusena on Läänemaal määratletud ja planeeringukaardile kantud hulgaliselt ilmekaid vaatekohti ja ilmekaid teelõike ning 18 väärtusliku maastiku ala, mille säilimiseks ja kasutamiseks on määratud maakasutus- ja ehitustingimused. Teemaplaneeringus on määratletud väärtuslikud maastikud maakonna tasandil. See tähendab, et niisugused maastikud, mis on pindalalt ulatuslikud, mille maakasutuse ajalugu, väärtuslike liikide olemasolu või nende puudumine, loodus- või muinsuskaitse all olevate objektide kogum piirkonnas või muu iseloomulik väärtus annab sellele maa-alale riikliku või maakondliku tähtsuse.

Teemaplaneeringu teine põhiteema – roheline võrgustik, jätkab üleriigilises planeeringus “Eesti 2010” käsitletud rohevõrgustiku teemat maakondlikul tasandil. Eestis kokku on 12 suuremat rahvusvahelise tähtsusega tuumala, mis on pindalalt suuremad kui 100 km². Neist üks on Lääne-Eesti madalik, ning sellega seotud metsad ja sood. Sellega on põhjendatud ka Läänemaa küllaltki tihe kattuvus rohelise võrgustikuga. Teemaplaneeringuga on määratletud rahvusvahelise, riikliku ja piirkondliku tähtsusega rohelise võrgustiku tugialad ja rohelise võrgustiku koridorid.

Rohelise võrgustiku tugialad on enamasti erinevat liiki loomade, lindude põhilised elupaigad ja neid siduvad koridorid, liikide soodsamad levikuteed suuremate tugialade vahel. Sellised koridorid kulgevad tavaliselt veekogude ääres, kuid võivad ristuda ka teatud infrastruktuuridega (kiirteed, prügilad, jäätmeoidlad, mäetööstus, sõjaväepolügonid vms) ning põhjustada konfliktolukordi, mille leevendamine ongi rohevõrgustiku määramise üheks olulisemaks eesmärgiks. Ka rohelise võrgustiku teema on sarnaselt väärtuslike maastike määramise teemaga kokku võetud rohelise võrgustiku tugiladele ja koridoridele üldiste kasutustingimuste ja soovitude määramisega, mis peaksid tagama ka tulevikus rohelise võrgustiku alade säilimise.

Maakonnaplaneeringu teemaplaneering “Asustust ja maakasutust suunavad keskkonnatingimused” koosneb planeeringu seletuskirjast ja planeeringukaartidest. Teemaplaneeringu koostamise käigus valminud materjal, mis sisaldab planeeringu seletavat

ja kirjeldavat osa ning annab sealjuures ka põhjaliku ülevaate planeeringu koostamise protsessist, on kogutud eraldi kausta, mida säilitatakse Lääne Maavalitsuse arengu-ja planeeringuosakonnas.

Maakonnaplaneeringu teemaplaneeringut “Asustust ja maakasutust suunavad keskkonnatingimused” koostamist juhtis ja koordineeris Lääne Maavalitsuse arengu- ja planeeringu osakond. Planeeringu koostamisel on maavalitsuse töötajad teinud koostööd Läänemaa kohalike omavalitsustega, Läänemaa Keskkonnateenistusega ja Matsalu Rahvuspargi töötajatega. Teemaplaneeringu koostamise töögrupis on osalenud: Tõnis Padu, Ülle Jaansalu, Helen Koppa, Helena Järviste, Udo Maiste (Lääne Maavalitsusest), Aleks Lotman (Matsalu Rahvuspargist), Helle Rennu (Läänemaa Keskkonnateenistusest) ja Ilmar Jõesoo (ajaloolane).

Rakendusvahendid ja meetmed teemaplaneeringu “Asustust ja maakasutust suunavad keskkonnatingimused” elluviimiseks nähakse ette Lääne maakonna arengustrateegia koosseisus koostatava maakonna keskkonnastrateegiaga. Lääne maakonna arengustrateegia koostamine aastateks 2006-2015 on algatatud Lääne maavanema korraldusega 14.09.2005 nr 40 “Läänemaa arengustrateegia koostamise algatamine” ja valmib 2006. aastal.

2. ASUSTUST JA MAAKASUTUST SUUNAVAD KESKKONNATINGIMUSED

Väärtuslike maastike ja rohevõrgustiku kasutamist suunavad lisaks käesolevas teemaplaneeringus käsitletud tingimustele ja soovitudele ka seadustest, kaitseala eeskirjadest, kehtestatud maakonna-, üld- ja detailplaneeringutest tulenevad nõuded, mistõttu tuleb käesolevas teemaplaneeringus käsitletud arvestada koosmõjus teiste kehtivate seadusandlike aktide ja õigusnormidega, mis võivad seada võrreldes alljärgnevalt loetletule detailsemaid või rangemaid tingimusi ning piiranguid.

2.1. Väärtuslike maastike säilimise ja kasutamise tingimused

Käesolevaga käsitleme lähemalt Läänemaa väärtuslike kultuur- ja loodusmaastike ning linnamaastike säilimise ja kasutamise tingimusi planeeringulisest aspektist vaadatuna. Alljärgnevalt üldistatud väärtuslike maastike säilimis- ja kasutustingimusi on kajastatud detailsemalt iga väärtusliku maastiku kirjelduse juures.

2.1.1. Väärtuslikud kultuur- ja loodusmaastikud

Kasutus- ja ehitustingimused

- Väärtusliku maastiku alale rajatakse uusi kompaktse hoonestusega alasid kehtestatud üldplaneeringu alusel, kehtestatud üldplaneeringu puudumisel kehtestatud detailplaneeringu alusel. Elamualade planeerimisel eelistada ajalooliste külade taastamist ja nende mõningast laiendamist.
- Väärtusliku maastiku alal määrata üld- või detailplaneeringuga miljööväärtuslikud alad ning nende alade säilitamiseks kehtestada konkreetsed ehitustingimused.
- Väärtusliku maastiku alal asuvat maatulundusmaa (metsamajandusmaa, põllumajandusmaa) sihtotstarvet võib reeglina muuta vaid üld- või detailplaneeringuga. Väärtusliku maastiku alal asuvad poollooduslikud kooslused nagu luhad, rannaniidud, loopealsed või puisniidud säilitatakse ja ei muudeta nende kasutamise sihtotstarvet.
- Väärtuslikule maastikule ei ehitata olulise ruumilise mõjuga objekte ega püstitata kõrgehitisi või rajatise nagu mastid, tuulegeneraatorid jms ilma äärmise vajaduseta.
- Tööstus- ja majandushooned planeeritakse ja ehitatakse piirkonda, kus nad avaldavad võimalikult vähe negatiivset mõju väärtusliku maastiku üldilmele.
- Väärtuslikule maastikule jäävad ja maastikupilti kahjustavad amortiseerunud ehitised ja rajatised kas lammutatakse või säilitatakse tingimusel, et nad ei kujuta ohtu looduses viibijale. Väärtuslikel maastikel asuvaid väärtuslikke militaarrajatise, nende varemeid ning vanu paekarjääre säilitada osaliselt vaatamisväärsustena. Maastikupilti kahjustavate endisaegsete põllumajandus- ja tootmishoonete kasutuselevõtuks leida alternatiivseid võimalusi.
- Korduvalt üleujutatava ala piir määratakse kehtestatud üldplaneeringuga.
- Seoses merelt tuleneva üleujutusohuga ei ole soovitav vähendada hajaasustuses väärtuslikele maastikele jäävatel rannaaladel (maapinna absoluutkõrgus alla 1,5 m) ehituskeeluvööndit, välja arvatud ajaloolise hoonestusega aladel.

- Väärtuslikele maastikele jäävate jõgede kallastel ei vähendata ehituskeeluvööndit, välja arvatud ajaloolise hoonestusega aladel.
- Ehitamisel väärtusliku maastiku alale tuleb jälgida kohalikku ehitustraditsiooni ning hooned hoolikalt maastikku sobitada. Uusehitiste rajamisel kaaluda nende sobivust küla ajaloolise arhitektuuriga, sh struktuuri ja mahtudega. Väljaspool külasüdamikke hajaasustuses eelistada ehitamist endisaegsetele õuealadele (vanadele alusmüüridele).
- Väärtuslikele maastikele jäävaid ajalooliselt väljakujunenud teetrasse tee renoveerimise käigus ei õgvendata.
- Väärtuslikel maastikel asuvad suurema liiklustihedusega kruusateed muuta tolmuvabaks.
- Maastikuliselt vähemväärtusliku ning kasutusest väljalangenud põllumaa võib metsastada, mis eriti tuleb kõne alla piirkondades, kus põllumaa rajati nõukogudeaegse maaparanduse käigus endisele metsamaale ja kohati võib juba täheldada selle looduslikku taasmetsastumist. Vältida monokultuure.
- Kui juurdepääs väärtusliku maastiku alal asuvale kallasrajale või muu huviväärse avaliku objektini on piiratud mootorsõidukiga liiklemiseks, peab tee lõppema minimaalse parklaga või võimalusega auto ümberpööramiseks.

Maastikuhoolduse planeerimine ja korraldamine

- Majandustegevus ja maastikuhooldus väärtuslikel maastikel on soovitatav korraldada maastikuhoolduskava alusel, mis tagab maastike looduslike, esteetiliste ja miljööväärtuslike alade väärtuste hooldamise ja säilimise.
- Väärtusliku maastiku alal on oluline säilitada võimalikult palju traditsioonilist maastikupilti ja maastikuelemente.
- Vaated väärtuslikele maastikele ja vaatamisväärsustele peavad olema avatud. Rannaalal asuvale vaatamisväärsusele tagada vaade ka merelt ja võimalusel juurdepääs veeteelt.
- Väärtuslike maastike määramise käigus esile toodud ilmekad teelõigud ja vaatekohad säilitatakse, varustatakse viitadega ja tagatakse teelõikude hooldus ning sealt avanevate vaadete avatus.
- Väärtuslike maastike koosseisus olevad arhitektuurilised vaatamisväärsused ja muinsuskaitseobjektid säilitatakse, tähistatakse looduses ja tagatakse neile juurdepääs.
- Turismibusside parkimine vaatamisväärsuste lähistel korraldada vastavate parklate rajamise ja tähistamisega.
- Keelata maasturite sõitmine rannaaladel mitte selleks ette nähtud kohas.
- Väärtuslikel maastikel asuvad matkarajad tähistatakse looduses ja vaatamisväärsused nende ääres varustatakse infotahvlitega.
- Liikumise piiramisel maaomanike poolt väärtusliku maastiku alal peavad eramaa piirid olema looduses tähistatud.
- Kui juurdepääs väärtusliku maastiku alal asuvale kallasrajale või muu huviväärse avaliku objektini on maaomaniku poolt piiratud mootorsõidukiga liiklemiseks, tuleb infotahvilil selgitada jalgsi edasiminekuvõimalusi ja huviväärsuse kaugust.
- Väärtuslikel maastikel asuvad põllumaad ja kultuurrohumaad tuleb hoida kasutuses.
- Väärtuslikel maastikel asuvatel rannaniitudel on vajalik niitmine ja karjatamine, puisniitudel poollooduslike koosluste hooldustööd (niitmine, võsa raiumine, vanade puude väljaraiumine ja juurimine, okste põletamine jms).
- Soovitatav on laiendada hooldustöid ka kasutusest väljalangenud põlis põldude ja poollooduslike koosluste taastamiseks.

- Põlispõldude säilitamiseks lahendada põllumaade omandiküsimused ja tagada nende järjepidev iga-aastane hooldus (pikaajalised maakasutuse lepingud jms).
- Väärtusliku maastiku alale jäävate lahesoppide kinnikasvamist tuleb vältida järjepideva roolõikusega.

2.1.2. Väärtuslikud linnamaastikud

Lääne maakonnas on kaks olulise ajaloolis- ja kultuuriväärtusega linna Haapsalu ja Lihula. Väärtuslike linnamaastike detailsemaid kasutustingimusi käsitletakse käesoleva teemaplaneeringu 3. peatükis.

Üldised kasutustingimused

- Miljööväärtuslikul alal linnas määratakse konkreetsed, ala iseloomust lähtuvad kasutustingimused, mis kehtestatakse üld- või detailplaneeringuga.
- Miljööväärtuslikel hoonestusaladel tagatakse väljakujunenud linnaruumi, sealhulgas tänavavõrgu säilimine ning vajadusel struktuurilt ja mastaabilt sobiv täiendamine.
- Vanalinna ehitiste renoveerimisel jälgida olemasolevat vana hoonestuse mahtu ja struktuuri ning hoone algupäraseid detaile ja fassaadikäsitlust. Kasutada naturaalseid ehitusmaterjale.
- Uusehitiste rajamisel säilitada linnakvartalis väljakujunenud tänavajoon ja hoone fassaad kavandada traditsioonilisele ehitusjoonele.
- Uue hoone või rajatise arhitektuurilise lahendusega tagada uue hoone sulandumine olemasolevasse miljöösse.
- Linnapilti kahjustavad amortiseerunud ehitised ja rajatised kas lammutatakse või leitakse neile alternatiivseid kasutusvõimalusi ning renoveeritakse.
- Säilitada maksimaalselt väljakujunenud haljastus, välja arvatud juhtudel, kus puud piiravad vaadete avatust või puud ja nende juurestik ohustavad ajalooliste ehitiste ja konstruktsioonide säilimist.

Hooldussoovitused miljööväärtuslike alade säilimiseks

- Vaated vaatamisväärsustele linnas peavad olema avatud.
- Tänavate teekatete uuendamisel kaaluda teekatte sobivust linnaruumi.
- Haljasalade jalgteed kattena vältida asfalteerimist, traditsiooniliselt on pargiteid sillutatud peene kruusaga, tänapäevastest materjalidest on sobivaimad graniitkivi sõelmed.
- Säilitada ja taastada iseloomulikud maastikuelemendid ja väikevormid (pingid, aiad, väravad, piirded jms).
- Juurdepääs vaatamisväärsustele tähistada viitadega.
- Enimkülastatavate objektide läheduses korraldada parkimine.

2.2. Rohelise võrgustiku säilimise ja kasutamise tingimused

Rohelise võrgustiku teemat käsitleb asustust ja maakasutust suunav teemaplaneering võrdlemisi üldiselt, sest paralleelselt rohelise võrgustiku määratlemisega toimus ka detailne Natura 2000 (Euroopa Liidu loodusvõrgustik) alade määratlemine riiklikul tasandil. Rohelise võrgustiku alale jäävate Natura alade ja ka rahvusvahelise tähtsusega märgalade (Ramsari alade) kasutamistingimused tulenevad seadusest ning on detailsemalt sätestatud vastava kaitseala kaitse-eeskirjaga. Eesti olemasolevatel kaitsealadel on enamasti kaitsekord piisava rangusega. Euroopa Liidu liikmesriikidel on õigus korraldada kaitset ka rangemalt, kui seda nõuavad direktiivid (linnudirektiiv ja loodusdirektiiv). Seetõttu on ka käesolevas teemaplaneeringus käsitletud rohelise võrgustiku alad ulatuslikumad kui Natura alad. Rohelise võrgustiku määratlemise eesmärgiks on maksimaalselt olemasolevat looduskeskkonda säilitada, et mitte tulevikus asuda seda taastama. Natura aladest välja jäävate rohelise võrgustiku alade detailsemad kasutamise ja säilitamise tingimused on määratavad üldplaneeringuga. Läänemaa rohevõrgustik on määratletud koosmõjus naabermaakondade rohelise (sinise) võrgustikuga.

Rohelise võrgustiku üldised kasutustingimused

- Rohelise võrgustiku alal asuva metsamajandus- ja põllumajandusmaa olemasolevat sihtotstarvet (*maatulundusmaa*) muutes hinnatakse selle mõju rohelise võrgustiku toimimisele.
- Rohelise võrgustiku aladel on keskkonnasäästlik majandustegevus lubatud ja soovitatav kui seadustest ja kaitseala kaitse-eeskirjadest ei tulene teisiti.
- Rohelise võrgustiku aladel maaparandustööde planeerimisel hinnatakse selle mõju rohelise võrgustiku toimimisele.
- Rohelise võrgustiku rannaaladel on soovitatav laiendada ehituskeeluvööndit vähemalt 1,5 m samakõrgusjooneni ja vältida maapinna täitmist.
- Rohelise võrgustiku tugialade terviklikkus säilitatakse (haruldased taimekooslused, vääriselupaigad, pool-looduslikud kooslused jm).
- Rohelise võrgustiku tugialadel vältida elupaikade seisundi halvenemist, liikide häirimist ning tegevust, mis ohustab piirkonna ökoloogilist tasakaalu.
- Infrastruktuuri objektide ja uute kompaktse hoonestusega alade kavandamisel peab vältima rohelise võrgustiku tugialade killustamist.
- Rohelise võrgustiku tugialal tuleb reeglina vältida maavarade ja maa-ainese kaevandamist ning turbatootmist.
- Rohelise võrgustiku tugialal rajada prügilaid ja jäätmeheidlaid ning teisi olulise ruumilise mõjuga objekte vaid äärmisel vajadusel.
- Rohelise võrgustike koridorides säilitatakse olemasolevat looduslikku kooslust, et oleks tagatud side rohevõrgustiku tuumalade vahel.
- Kavandada asustust ja majandustegevust põhimõttel, et see ei lõikaks läbi rohelise võrgustiku koridore.
- Kui majandustegevuse või asustuse laienemine rohelise võrgustiku koridoridele on vältimatult vajalik, rakendada rohelise võrgustiku toimimist tagavaid abinõusid.

- Maanteede ja rohevõrgustiku koridoride lõikumispaikades tuleb liiklusvoogude suurendamise kavandamisel rakendada loomade ülepääsu võimaldavaid abinõusid (planeerida tunnelid, sillad jne).

Rohelise võrgustiku säilimist tagavad korralduslikud meetmed

- Maastikuhooldust on soovitatav korraldada maastikuhoolduskava alusel.
- Veekogude kallaste hooldamine ja kasutamine ei tohiks oluliselt muuta veekogude looduslikku seisundit.
- Väga suure külastatavusega puhkealade kasutamine korraldada nii, et looduslik keskkond ei saaks ohustatud (piirata/suunata autode liikumist, korraldada parkimine, prügimajandus, rajada telkimis-/puhke-/lõkkekohad, käimlad jms).
- Piirata ja suunata rohelise võrgustiku aladel "metsikut" turismi puhkealade planeerimise teel.
- Toetada ökoturismiga seonduvaid tegevusi.
- Puutumatus looduses liikumist suunata looduse õppe- ja matkaradade rajamisega.
- Maanteede ja rohevõrgustiku koridoride ristumiskohad tuleb liiklusohutuse tagamise eesmärgil tähistada vastavate liiklusmärkidega ning teehooldustöödega (teeäärte puhastamine võsast jms) tuleb seal tagada maksimaalselt hea nähtavus.
- Koostöös piirkondliku keskkonnateenistuse ja kaitsealade valitsejatega korraldada poollooduslike koosluste ja metsa vääriselupaikade kaitse ja hooldamine.
- Rohelise võrgustiku alade koosluste säilitamise eesmärgil tehtavate tööde läbiviimiseks taotleda rahastamist erinevatelt struktuurifondidelt ja selgitada kohalikele elanikele, maaomanikele ning mittetulundusühingutele toetuste taotlemise põhimõtteid.
- Koolitada ja teavitada elanikke keskkonnasäästlikult elama ja loodusressursse kasutama.

3. LÄÄNEMAA VÄÄRTUSLIKUD MAASTIKUD

Väärtuslikud loodusmaastikud on alad, millede väärtus koosneb mitmetest komponentidest: looduse mitmekesisus, maastiku ja ehitiste esteetiline väärtus, kultuuriajalooline ja geoloogiline mitmekesisus. Väärtuslike maastike väljaselgitamine aitab kaasa kultuuripärandi, traditsioonilise asustuse ja maakasutuse säilimisele.

Käesoleva teemaplaneeringuga määratletud väärtusliku maastiku alad jagunevad kahte klassi: I klassi alad on kõige väärtuslikumad maakondliku (võimaliku riikliku) tähtsusega alad; II klassi alad on väga väärtuslikud maakondliku tähtsusega alad. Läänemaa väärtuslike maastikena on määratletud 8 I klassi ja 10 II klassi väärtusliku maastiku ala.

Alljärgnevalt kirjeldatud Läänemaa väärtuslikud maastikud on nummerdatud olenemata nende klassist. Väärtuslike maastike tüüpide hindamise aluseks on olnud metoodikajärgselt järgmised kriteeriumid:

- o linna või asulamaastik
- o põhiliselt põllumajanduslik maastik/küla
- o põllumajandus- ja loodusmaastik
- o põhiliselt loodusmaastik
- o sisaldab suuremat veekogu või piirneb sellega
- o ajaloo kontsentraat (võib sisaldada ajaloolise ja/või kultuuriloolise tähtsusega paika, mõisakeskust või parki)

Teemaplaneeringus "Asustust ja maakasutust suunavad keskkonnatingimused" käsitletud väärtuslike maastike kasutus- ja ehitustingimused on kohustuslikud nõuded, millega peab arvestama tegevuste kavandamisel. Maastikuhoolduse planeerimise ja korraldamise meetmed ning väärtusliku maastiku kirjelduse juures esile toodud vajadused/võimalused arendustegevuseks ja maastikuhoolduseks on soovitusliku iseloomuga.

Väärtusliku maastiku alad on kantud teemaplaneeringu "Asustust ja maakasutust suunavad keskkonnatingimused" koondkaardile.

3.1. Neugrundi madalik

Ala klass: I

Ala tüüp: põhiliselt loodusmaastik

Ala pindala: 4330 ha

Ala asukoht: Läänemaa rannikumeri

Ala tähtsus: riiklik

Ala nr koondkaardil: 1

Erinevalt teistest siin käsitletavatest aladest ei ole Neugrund traditsioonilises mõistes maastik. Väärtuslikuks muudab selle Osmussaarest kirdes asuva mereala merepõhjas asuv, Eesti seni teadaolevaist suurim, seitsmekilomeetrise läbimõõduga meteoriidikraater. Ka on Osmussaare ümbrus Eesti seismiliselt aktiivseim piirkond, nii saart kui ka ümbritsevat merepõhja on aegade jooksul vorminud mitmed tugevad maavärinad.

Osmussaare kirderannalt paistab Neugrundi madalik valgevahulise triibuna silmapiiril. Neugrundi madaliku tekkimine meteoriidiplahvatusega seostati esmakordselt 1996. a. geoloog Kalle Suuroja poolt. Kraatrit uuriti lähemalt 1998. a. kevadel. Umbkaudu seitsmekilomeetrise läbimõõduga kraatri põhi on ligikaudu saja meetri ja ringvall 20-30 meetri sügavusel. Kraatri tekitanud meteoriidiplahvatus toimus arvatavalt 535 milj. aastat tagasi. Kraatri südamik koosneb plahvatuse tagajärjel ülestõstetud kristalse aluskorra kivimitest ja asub ainult kahe-kolme meetri sügavusel. Sellel madalikul on sajandite jooksul otsa leidnud nii mitmedki laevad. Plahvatuse tagajärjel ülespaisatud kivimite hulgast on väidetavalt pärit Loode-Eesti rannikul leiduvad omapärase struktuuriga bretšarahnud.

Rohkelt võib bretšarahne leida Osmussaarelt ja saare rannikumerest, tuntumad neist on Osmussaare kaksikud saare edelaosas ja Skarvan saare edelaranniku lähedal meres. Suuremaid või väiksemaid bretšarahne leidub kogu Põhja-Läänemaal, ühed ilmekamad asuvad Oru vallas Salajõe küla loodeserva heinamaal. Ligi nelja meetri kõrgused rahnud on olnud looduskaitse all juba enne teist maailmasõda. Teepoolse kivi veeres on säilinud neli eri aegadest pärit looduskaitseobjekti tähist.

Sadade miljonite aastate jooksul mattus meteoriidikraater settekivimitesse, tänaseks on merevee ja jää kulutaval toimel kraater settekivimeist suures osas vabanenud. K. Suuroja kinnitusel oli meteoriidi ja maapinna kokkupõrkel tekkinud plahvatus neli-viis korda võimsam kui seni suurim inimeste korraldatud plahvatus 1961. aastal Novaja Zemljal, kus NSV Liidu korraldatud termotuumaplahvatus tekitas kolmekilomeetrise läbimõõduga kraatri.

Hooldus, eksponeerimine

Eeskätt vajab kraater põhjalikku uurimist. Kraatri olemasolu ja tekkelugu vajab tutvustavat trükist, vastava selgitava teksti peab kandma ka Läänemere merekaartidele. Kraatri asukoha võimalikud vaatluskohad Osmussaarel, aga ka Nõva rannikul tuleb tähistada.

Viidastamist vajavad mitmel pool Läänemaal leiduvad, meteoriidiplahvatusel tekkinud ja hiljem mandrijää poolt laiiali kantud bretšarahnud.

3.1. Osmussaar

Ala klass: I

Ala tüüp: põhiliselt loodusmaastik

Ala pindala: 760 ha

Ala asukoht: Noarootsi vald

Ala tähtsus: riiklik

Ala nr koondkaardil: 2

Mis teeb väärtuslikuks

saar

legendid: muinasskandinaavia jumala Odini haud

jäljed kunagisest rannarootsi asustusest

1766. a ehitatud kabeli varemed
 ulatuslikud kliburannad
 pankkallas, Osmussaare “krokodillid”
 seismiliselt aktiivne piirkond, Osmussaare maavärin
 läheduses asuv Neugrundi meteoriidikraater, bretšarahnud
 asub lindude rändeteel
 militaarrajatiste varemed, laevavrakid

Loode-Eesti rannikumere muudab huvitavaks ja üllatusi pakkuvaks tema geoloogiline eripära. See kant on seismiliselt aktiivseim piirkond Eestis. Rahuliku ja kindlana tunduva kaljusaare ilme on Osmussaarel petlik. 1976. aasta 25. oktoobril oli pea kogu Eestis tuntav maavärin, mille epitsenter asus Osmussaarest umbes 5 km kirdes, ligi 10 km sügavusel maakoos. Määratult suurema looduskatastroofi jälgi võib näha saare kirderannal, paeastangu all. Ranna paepõrandat lõhestavad siin sakilised ja väänlevad settesooned, sooni täitva kivimi moodustab omapärane pudingbretša. Mere kulutaval toimel on kõvemast kivimist settesooned ümbritsevast paelavast kõrgemad ja meenutavad vette roomavaid krokodille. Geoloogide väitel tekkis settesooni täitev pudingbretša sadu miljoneid aastaid tagasi merepõhja vapustanud ülitugeva maavärina toimel. Tänapäevane Osmussaar tõusis merest 2000–3000 aastat tagasi. Saare kagu-loode suunas väljavenitatud kaju on tüüpiline Loode-Eestist mandrijää taganemisel tekkinud pinnavormidele. Osmussaar, aga ka Lõuna-Läänemaa rahkjast paest kümned meenutavad sabatähte, mille peaks on loodetipu paepank ning sabaks kagusuunas madalduvad klibuvallid.

Osmussaarel asub klibuvallide vahel mitmeid jäänukjärvi, neist kagupoolseim – Inahamne oli veel sadakond aastat tagasi merelaht. Saarel peaaegu puudub mets, kuid see-eest on seal ulatuslikke ja tihedaid kadastikke. Kadakate kaju varieerub rannalade madalatest, roomavatest vormidest paarimeetrise puukujuliste kadakateni. Siinne taimestik on Lääne-Eesti loopealsetele omaselt väga liigirikas. Legend seletab, et Odinsholm olevat nime saanud muinasskandinaavia jumala Odini järgi, nimelt olevat just siin kaljusaarel Odini haud. Lihtsama seletuse kohaselt tulenevat saare nimi rootsikeelsest sõnast öde – paljas, tühi. Eestikeelne nimi väidetakse pärinevat kunagi siin elutsenud kaljukassidelt – osmudelt.

Vanemad andmed Osmussaare elanikest pärinevad 14. sajandist. Vanadest ehitistest on säilinud vaid kunagise Jeesuse kabeli ahervare. Siinseteks põliselanikeks olid läbi sajandite rannarootslased, vahetult enne teist maailmasõda oli saare elanike arv 130. Läbi ajaloo on Osmussaare kariderohke rand ja Neugrundi madalik olnud ohuks laevasõidul, jälgi laevahukkudest võib leida pea kõikjal saare randadelt. Esimese maailmasõja aegu, 26. augustil 1914 sõitis siin madalikule Saksa ristleja Magdeburg. Osa meeskonnast langes venelaste kätte vangi ja neilt saadud salajased andmed oluliselt mõjutanud maailmasõja käiku. Siinse vana asustuse lõpetas Eesti ja Nõukogude Venemaa vahel sõlmitud baaside leping, mille alusel Osmussaare elanikkond evakueeriti ja saarele alustati kahuripatareide püstitamist. Kaitseehituste rajamise tipaegu olevat siin asunud umbes 2000 meest. Koos Soomes Hanko neemel asunud patareidega moodustasid Osmussaare kahurid Soome lahe luku. Siiani võib pea kõikjal Osmussaare maastikus kohata jälgi sõjaaegsetest kaitseehitustest. Praeguseks on saar uuesti asustatud. Seal elab 2 alalist elanikku, kes peavad saarel lambaid ja hobuseid.

Arendustegevus

Eeskätt vajab Osmussaar sadamat, kus saaksid randuda väiksemad saart teenindavad laevad, aga ka huvireisijate kaatrid ning jahid. Kuna saar on viimastel aastatel muutunud väga

populaarseks väljasõidukohaks on vajalik välja ehitada minimaalne turistide teenindamiseks vajalik infrastruktuur.

Lisaks maastikukaitseala kaitse-eeskirjadest tulenevatele tingimustele (minimaalse asustusega loodukaitseala), on erinevais ringkonnis saare arengusuundadena pakutud: suvitussaar (suvilad, 5 – 6 pere alaline elukoht, teenindamiseks vajalik infrastruktuur), tuulepark (stabiilsete tuultega ala, võimaldaks toota märkimisväärse osa Eesti elektrienergia vajadusest).

Militaarrajatiste varemeid võib osaliselt säilitada vaatamisväärstena.

Eelpool nimetatud erinevate arenguvariantide läbikaalumine peab toimuma üldplaneeringu tasandil.

Maastikuhooldus

Osmussaare edasise saatuse määrab ära tema olek maastikukaitsealana.

Maastikuhooldusega tuleb vältida saare võsastumist. See eeldab järjepidevat niitmist ja karjatamist saarel.

Matkarada saarel tuleb viidastada ja vaatamisväärsete juurde paigaldada infotahvlid.

3.2. Lepajõe – Nõva – Peraküla – Dirhami

Ala klass: I

Ala tüüp: põhiliselt loodusmaastik

Ala pindala: 4280 ha

Ala asukoht: Läänemaa, Noarootsi vald ja Nõva vald

Ala tähtsus: riiklik

Ala nr koondkaardil: 3

Mis teeb väärtuslikuks

maalilised liivarannad

inimtegevusest vähe mõjutatud rannamaastikud

luided, luidetepealsed männikud, luidetevahelised järved ja soosiilud

kanjonilaadsed, luiteid läbivad jõesängid

Nõva kirik

Vaisi küla ja vesiveski

Peraküla munakivitee

Põõsaspea neem asub lindude rändeteel

kaks järvede grupp: Peraküla järved ja Nõva suurjärved

kivikülvid ja üksikud suured rändrahnud

Nõva rannikut ilmestavad kaarekujulise rannajoonega lähed on kui näitlikud õppevahendid selgitamaks Põhja-Läänemaa sisemaal asuvate rannavallide teket. Kaarekujulised rannad ja luided on mere poolt kujundatud aluspõhja kõlvikute (pangaste) vahele, aluspõhja settekivimid paljanduvad nii Põõsaspea neemel kui ka Rannaküla Toomaninal. Selliste paikade kohanimed on sageli –pea või –nina lõpulised, näiteks Põõsaspea, Pullapää, Toomanina, Ristna (Ristinina). Spithami/Spithamn küla lähistel, poolsaare kirderannal paljanduvad keskordoviitsiumi Jõhvi lademe savikad lubjakivid.

Põõsaspea neeme kirderanna paepõrand meenutab Osmussaare rannikut, siingi võib näha Loode-Eesti rannikut raputanud maavärinate poolt tekitatud ja hiljem settekivimiga täitunud lõhesid. Paljandi teevad ainulaadseks paes leiduvad kaltsedooni muglad, mille sees olevates

kvartsipesades leidub väikesi ametüste. Põõsapea neem on Eesti mandriosa loodepoolseim tipp, Põõsapea ja Soome rannal olevat Hanko neeme ühendav tinglik joon eraldab Soome lahte Läänemerest. Suurte rändrahnudega ülepuistatud neemetipu muudavad suvel eriti maaliliseks siin ohtralt kasvavad ja õitsevad kurdlehise roosi põõsad.

Nõva kanti ilmestavate rannavallide vahelistes madalamates osades leidub soosiile ja väikesi jäänukjärvi. Lisaks kaunile, üle 10 km pikkusele liivarannale muudavad siinse maastiku võluvaks luidetepealsed männikud ja luiteseljandikesse kanjonilaadseid orge uuristanud käänulised jõed-ojad. Tavaline on, et siinsete ojade suue muudab oma asukohta, varisenud liivaga sulgunud veevool leiab pea igal kevadel omale uue, läbi luidete väänleva sängi. Ilmselt just sellistest luidetesse uhitud jõesängidest – nõvadest – on kogu piirkond oma nime saanud.

Eriti ilmekad ja kaunilt lainjad luiteväljad asuvad Veskijärvest põhja pool, järve ja Keibu lahe vahelisel alal, veel 30 aastat tagasi olid nad vaid kanarbikuga kaetud ja hästi vaadeldavad, tänaseks on luiteväli valdavalt noore männikuga kaetud. Nõva suurjärved – Veskijärv, Tänavjärv ja Hindaste järv on Loode-Eesti suurimad järved. Umbes 3 meetri sügavune Veskijärv eraldus merest umbes 4500 aastat tagasi, teised on natuke nooremad.

Siinsetele maastikele on oma jälje jätnud militaarrajatised. Neist vanim ja tehnikaajaloo vaatevinklist oluline asus Peraküla lähistel. 20. sajandi alul rajati siia tsaariarmee tarbeks raadiotelegraafi jaam. Kunagist sõjaväerajatist meenutavad vanad munakiviteed ja ka Allikajärve teine nimi – Tantsujärv. Nimi pärinevat venekeelsest sõnast *stantsija* (jaam). Nõukogude okupatsiooni aastail oli kogu vaadeldava ala rannik suletud piiritsoon, kohati on praegugi maastikus jälgitav piki rannajoont kulgev nn “küntud riba”.

Väärtuslikul maastikul asub kaks ilmekat teelõiku. Peraküla kivitee, pikkusega 2,3 km ja Peraküla metsatee, pikkusega 7,4 km. Peraküla kivitee on osaliselt munakividest sillutisega tee, mis ühendab Peraküla rannikuga. Munakivikattega tee rajati enne esimest maailmasõda Vene sõjaväe poolt seoses Peraküla Allikajärve äärde ehitatud raadiojaamaga. Peraküla metsatee on maaliline metsatee Spithami ja Rannaküla vahel, mis kulgeb piki rannikuga paralleelseid luiteseljandikke ning lõikub Uuejõel jõe poolt läbi luidete uhitud kanjonilaadse oruga.

Arendustegevus

Kauni loodusega ja mitmekülgse kultuuriloolise taustaga ala suurimaks probleemiks on korraliku ühendustee puudumine. Siin käsitletava ala, aga laiemalt vaadeldes kogu Loode-Läänemaa rannikuala arengule on oluline Padise – Nõva – Riguldi – Linnamäe – Nigula maantee rekonstrueerimine ja kogu ulatuses tolmuwabaks muutmine. Maantee rekonstrueerimisel on oluline mitte muuta ajalooliselt väljakujunenud teetrassi.

Planeerimisel tuleb arvestada Nõva maastikukaitsealal kehtivate reeglitega.

Piirkonnas, kus ajalooline asustus puudub ei ole soovitatav uusi hoonestusalasid kavandada.

Ehitamisel tuleb jälgida kohalikku ehitustraditsiooni ning hooned hoolikalt maastikku sobitada.

Üldplaneeringuga tuleb määratleda juurdepääsud avalikele supelrandadele ja kallasrajale.

Maastikuhooldus

Tuleb jätkata juba alustatud maastikuhooldusega riigimetsamaadel ja laiendada tegevust ka väärtusliku maastiku alale jäävatele eramaadele.

Maastikuhoolduse teostamiseks on soovitatav koostada maastikuhoolduskava, või mitu kava, sest väärtuslik maastik asub kahe erineva omavalitsuse territooriumil.

Pidevat hooldamist vajab Peraküla munakivitee.

Nõva ja Põõsaspea vahelisele kaunile rannamaastikule tagab parema juurdepääsu Nõva vallast Rannakülalt algava ja piki rannikut kuni Spithamini kulgeva rannatee pidev hooldamine. Tee hooldustöödega tuleb tagada vaadete avamine teelt huviväärsetele objektidele ja kaunitele loodusmaastikele.

Üks Põõsaspea neemel asuvatest lokaatorite alusvallidest on soovitatav säilitada vaatekohana.

Matkarajad tuleb looduses tähistada ja ilmekad vaatekohad varustada infotahvlitega.

3.3. Vormsi

Ala klass: I

Ala tüüp: põllumajandus- ja loodusmaastik/küla

Ala pindala: 10980 ha

Ala asukoht: Läänemaa, Vormsi vald

Ala tähtsus: riiklik

Ala nr koondkaardil: 4

Mis teeb väärtuslikuks

saar

kaunis ja vaheldusrikas rannajoon

rohked loodusmälestised

varasem rannarootsi asustus

Vormsi saar on tervikuna arvatud väärtusliku maastiku alaks. Paar olulisemat põhjust selleks on kultuurilooline taust ning ehe, suhteliselt vähe rikutud loodus. Vormsi kerkis merest umbes 3000 aastat tagasi. Mere kujundavat mõju võib märgata kõikjal saare maastikus, alates saart poolitavast kagu-loodesuunalisest seljandikust, Huitbergi korallrifist Fällarna mail kuni jäänukjärvede ja kinnikasvavate lahesoppideni rannikul. Ligi 100 kilomeetri pikkuse, tugevalt liigendatud rannajoonega Vormsit lahutab läänepool asuvast Hiiumaast 11 km laiune Hari kurk ja mandrist, õigemini Noarootsi poolsaare Ramsi neemest 3 km laiune Voosi kurk.

Vormsi sarnaneb paljuski Loode-Eesti ranniku maastikuga, siingi on levinud liigirikkad loopealsed ning kohati paljandub aluspõhjaks olev paelava. Nagu Osmussaare nii on ka Vormsi põhja-läänepoolne rannik kõrgema ja järsema kaldaga, saare maastik taandub ja madaldub lõuna-ida suunas, mille rannikul domineerivad roostikud ja kamardunud rannad. Saare pinnamoodi kujundavad kagu-loodesuunalised vallseljandikud jätkuvad saare rannikul pikki maasääri moodustavate neemedena. Tuntumad nendest on Rumpo säär lõuna- ja Austurgrunne põhjarannikul Borrby. Ligi kolme kilomeetri ulatuses Väinamerre sirutuva Rumpo poolsaare klibune pinnas ja kadastikud on mitmete haruldaste samblike kasvukohaks. Vormsi maastik on rikas rändrahnudest. Põhjarannikul, Norrby küla lähedal asub kirikut meenutava siluetiga Kirikukivi, saare siseosas asuvaist on tuntumad Parunikivi, Vargstain, Smen.

Vormsi aluspõhja moodustav paas paljandub saare keskosas Huitbergi põhja-lõunasuunalisel seljandikul. Huitbergi paekühmilt edelas asub saare kõrgeim punkt – 12,8 m (1992.a ortofoto mõõdistamise järgi). Siinse loometsa all valendavad ligi saja meetri ulatuses madalad lubjakivi kühmud. Need biohermse lubjakivi kehad, mille karkassi moodustavad korallid, on ainulaadsed Eestis.

Arvatakse, et Vormsi saarele asusid rootslased elama 13. sajandil, kuid ka enne võis siin olla asustus. Saare rootsipärane nimi on Ormsö – tõlkes ussi(mao)saar. Legendi kohaselt olevat see nimi pärit Islandi viikingilt Ormilt. Vormsi oli 20 sajandi alul oluliselt tihedamalt asustatud kui Läänemaa mandriosa, tollal elas saarel ligi 3000 inimest. Tiheda ja omanäolise asustuse jälgi märkab tänagi. Lisaks Eesti asustusega alade taluarhitektuurist erineva hoonestuslaadiga külamaastikule lisasid Vormsile omapära rohked pukkuulikud. 1900. aasta kaardil ulatub nende arv kuuekümmeni, tuntud on Günter Reindorfi graafiline leht Hullo tuulikumäest. Lisaks Vormsi rahvarõivais noorikutele võib ka siinseid tuulikuid näha rohketele kahe ilmasõja vahel ilmunud piltpostkaartidel.

Vormsi olulisemaks ehitismälestiseks on 14. sajandi I poolest pärit Püha Olavi kirik. Kiriku täpne ehitusaeg on ebaselge, võimalik, et sellel kohal asus esimene kabel juba 1219. aastal. Teiseks silmapaistvaks ehitismälestiseks on läänerannikul asuv, 1864. aastal ehitatud 24 m kõrgune Saxby tuletorn.

Väärtuslikul maastikul asub kogu pikkuses ilmekas teelõik – Rumpo tee. Rumpo külatee kulgeb piki Loode-Eesti maastikele nii tüüpilist kagu-loode suunalist kruusaosi. Oosi kaguosa moodustab ligi 2,5 km pikkuse kitsa poolsaare, mis jätkub madalikerivi ja rahudena Väinameres. Rumpo poolsaarel kasvab meie laiuskraadile haruldasi tundrasamblikke. Rumpo neem meenutab oma ilmelt Hiiu-Kassaril asuvat Sääre tirpi ja Rumpo tee ise on üks ilusama maastikuga teid Läänemaal.

Arendustegevus

Probleemiks on kujunemas vaba läbipääsu tagamine saare väikestel teedel, sh juurdepääs rannikule ja vaatamisväärsuste juurde. Üldplaneeringuga tagada maksimaalselt avatud juurdepääs kõigile vaatamisväärsustele, minimeerides autode ja muude mootorsõidukite kasutamise.

Vormsile kui väärtuslikule turismipiirkonnale on oluline lisaks olemasolevale Sviby sadamale välja ehitada jahisadamad Vormsi põhja- ja läänerannikule. Püsiühenduse loomine Vormsi saare ja Noarootsi poolsaare vahele vajab põhjalikke lisauuringuid ja mõjude hindamist. Tõepärane sillapea Vormsi saarel paikneks Norrby külas.

Elamu ja suvilakruntide planeerimisel kaaluda vanade rannakülade taastamist ja nende mõningast laiendamist. Väljaspool külasüdamikke eelistada ehitamist vanadele alusmüüridele. Kuna Vormsi on olnud väga tihedalt asustatud ja hoonestamiseks sobivaid kohti on sumbkülade südamikes piisavalt, on soovitatav vältida lisaks ajaloolistele küladele uute kompaktse hoonestusega alade kavandamist, või teha seda vaid üldplaneeringu alusel.

Rannaalade planeerimisel tuleb silmas pidada võimalikku üleujutusohtu. Piirkonnad, kus maapinna absoluutkõrgus on alla 1,5 m ei sobi ehitusaladeks, seega ei vähendata neil aladel ehituskeeluvööndit.

Maastikuhooldus

Maastikuhooldust on soovitatav teha maastikuhoolduskava alusel.

Matkarajad tuleb looduses tähistada ja ilmekad vaatekohad ning vaatamisväärsused varustada infotahvlitega.

Vormsi saarel tuleb säilitada võimalikult palju traditsioonilist maastikupilti. Olemasolevad põllumaad ja kultuurrohumaad tuleb hoida kasutuses.

Rannaniitudel on vajalik niitmine ja karjatamine, puisniitudel poollooduslike koosluste hooldustööd (niitmine, võsa raiumine, vanade puude väljaraiumine ja juurimine, okste põletamine jms).

3.4. Ramsi – Einbi

Ala klass: II

Ala tüüp: põllumajandus- või loodusmaastik/küla

Ala pindala: 1755 ha

Ala asukoht: Läänemaa, Noarootsi vald

Ala tähtsus: maakondlik

Ala nr koondkaardil: 5

Mis teeb väärtuslikuks

vaheldusrikas rannajoon

liigirikas taimestik

Eesti mandriosa läänepoolseim tipp

Vabariigi presidendi suveresidents

Paslepa tuletornid

Ramsi poolsaar on Eesti mandriosa läänepoolseim nurk. Õigupoolest on Ramsi veel tänagi saar. Ramsit eraldab Noarootsist kitsuke kanal, mida ületavalt trummilt avaneb avar vaade Voosi kurgule, Seasaarele ja taamal sinetavale Vormsile. Kirdesse jääb ulatuslik roostikuala, millest vaatab üle Paslepa ülemine tuletorn. Poolsaar ise ja kogu selle ala maapind on Noarootsile omaselt kagu-loode suunaliselt kurrutatud. Ramsi poolsaare ja Silgurahu vahelises kitsas väinas leidub ravimuda.

Nagu enamuses Noarootsi kihelkonna (Nuckö socken) külades moodustasid siinsegi elanikkonna enamuse kuni 1944. aastani rannarootslased. Einbi/Enby küla on tüüpiline rannarootsi sumbküla, kus näeme Eesti asustusest oluliselt erinevat taluõue planeeringut. Siinsed majad on väikesed, elamu, rehi ja laut asuvad eraldi hoonetes. Taluõue ümbritsevad rohked väikesed ehitised. Kui Einbi/Enby küla hoonestus on tänaseni suhteliselt hästi säilinud, siis Paslepa mõis on oskamatute ümberehitamiste tulemusel pea hävinud. Paslepa on Loode-Eesti üks –lepa lõpulistest toponüümidest, keeleteadlaste väitel viitavat see asukohale kinnikasvava lahesopi lähedusele, seega Läänemaale olulisele geoloogilisele protsessile – maakerkele. Ramsi neeme kirderanna kõrgelt kruusavallilt avaneb vaade Paslepa viigile ja lahesopi kaldal asuvale Eesti Vabariigi Presidendi suveresidentsile.

Arendustegevus

Einbi – Ramsi kandis vajavad enamat hooldamist kohalikud teed. Tagamaks pääsu rannikule tuleb määratleda osa siinsetest erateedest avalikult kasutatavatena.

Teedevõrgu kavandamisel tuleb arvestada perspektiivse kavaga rajada üle Voosi kurgu Vormsit mandriga ühendav sild (vaata üleriigiline planeering). Püsiühenduse loomine Noarootsi poolsaare ja Vormsi saare vahele vajab iseenesest veel põhjalikke lisauuringuid ja mõjude hindamist.

Probleemiks on väikesadamate, lautrikohtade akvatooriumite kinnikasvamine. Vältida tuleb sadamarajatiste ehitamist, mis kinnikasvamist soodustavad (muuli asemel paadisild jms).

Uute elamualade kavandamine väärtusliku maastiku alal peab toimuma üld- ja detailplaneeringu alusel. Võimalike uute tiheasustusala moodustumise vältimiseks on soovitatav planeerida suuremaid, kuni 2 ha suuruseid elamumaid.

Elamualade planeerimisel on soovitatav eelistada vanade rannakülade taastamist, st ehitamist vanadele taluasemetele, või nende mõningast laiendamist. Kavandatav uus hoonestus peab harmoneeruma olemasolevaga.

Einbi/Enby külas säilinud mitmeid heas seisukorras olevaid rannarootsi taluõuesid on soovitatav vaadelda miljööväärtuslike hoonestusaladena.

Rannalade ehitustegevust on soovitatav korraldada rannaalade planeeringu alusel. Planeerimisel tuleb silmas pidada võimalikku üleujutusohu. Piirkonnad, kus maapinna absoluutkõrgus on alla 1,5 m ei sobi ehitusaladeks.

Maastikuhooldus

Piirkonna loodusturismi potentsiaali ja loodusväärtuste säilimise seisukohalt on vaja maastikuhooldusega (niitmine, karjatamine, puisniitude taastamine) vältida pärandmaastikena väärtuslike poollooduslike koosluste (loopealsete ja puisniitude) kinnikasvamist.

Väikesadamate ja lautrikohtade akvatooriume tuleb järjepidevalt süvendada.

Arvestusega, et tegemist on populaarse suvitusalaaga tuleb piirkonda rajada matkarajad, telkimis- ja lõkkekohad jm vaba aja veetmise kohad.

Liikumise piiramisel maaomanike poolt peavad eramaa piirid olema looduses tähistatud ning infotahvil tuleb selgitada jalgsi edasipääsu võimalusi kallasrajale või muu huviväärse objekti juurde, kuhu avalik juurdepääs peab olema tagatud.

3.5. Kadarpiku – Saunja – Saare

Ala klass: II

Ala tüüp: maastik sisaldab suuremat veekogu või piirneb sellega

Ala pindala: 3590 ha

Ala asukoht: Läänemaa, Noarootsi vald ja Oru vald

Ala tähtsus: maakondlik

Ala nr koondkaardil: 6

Mis teeb väärtuslikuks

Loode-Eesti maapinna kerke piirkonnale iseloomulik maastik

Läänemaa suurim rändrahn – Kalevipoja kivid

Kunstnik Ants Laikmaa kodu

Kadarbiku kadakad

Saunja küla

Saare (Lyckholmi) mõis ja muuseum

Silma looduskaitseala

Läänemaa suurim järv – Sutlepa meri

lahtede ja roostike linnurohkus, linnuvaatlustornid

merikotkaste pesitsuskohad

legendid (Kalevipoja lingukivi, Peetri merereis)

Tagalahe lahesoppe ühendavad kitsukesed väinad – silmad

Haapsalu Tagalahe ümbrus on just see kant, mida kunstnik Ants Laikmaa sajand tagasi iseloomustas kui vana ja muistset, raskelt ilusat ning kehvalt kaunist. Kuna siinsed rannamaad on madalad, kruusased ja üldiselt väheviljakad, jäid nad enamasti nõukogudeaegsest suurpõllumajandusest kõrvale. Vanade kiviaedadega, kitsukeste põllu- ja heinamaasiiludega maastikupilti võib näha Tagalahe rannal asuvas Saunja külas, aga ka Noarootsi poolsaarel. Väikesest põllulapist on oma nime saanud ala loodeosas asuv Lyckholmi mõis (lycka – rootsi keeles põllulapp). Mõisa peahoone on äsja remonditud ning siin asub Tagalahte ümbritseva Silma looduskaitseala keskus. Silma looduskaitsealal Sutlepa mere lõunakaldal Lyckholmi mõisa lähisteleva on rajatud matkarada, millest 0,9 km moodustab

roostikus kulgev laudtee. Matkarada ilmestavad puhkamiseks mõeldud pilliroost onnikesed ja mitu vaatetorni.

Vaadeldava ala kaguosas on maapind kõrgem ja viljakam, siin domineerivad suuremad põllud vaheldumisi kadastikega. Kõrgetest, püramiidjatest kadakatest on ilmselt oma nime saanud Kadarpiku küla, siia rajas 1930datel omale kodu Ants Laikmaa. Haapsalu Tagalahe ümbruse reljeefi on kujundanud jääaja lõpu liustikuserva sulaveed. Siinsele maapinnale oleks nagu hiigelkämbla sõrmedega jutte veetud. Pinnavormides, lahtede ja väinade, väikevoorte kujus on selgelt tajutav kagu-loode suunaline liikumine.

Voored koosnevad valdavalt suuri paelahmakaid sisaldavast savikast moreenist, seljandike vahelistes nõgudes esineb kohati üle kümne meetri sügavaid sinisavi sooni. Madalate lahtede põhja moodustab enamasti seesama savikas moreen, vähemal määral liiv. Tagalahe sügavamate osade põhja on settinud sinakashall meremuda, mida juba üle sajandi on tarvitatud liigesehaiguste ravimiseks. Madala, saarterikka ja rohkelt liigendatud rannajoonega Tagalahe kitsukesi saartevahelisi väinu kutsutakse kohalikus kõnepruugis silmadeks.

Selle piirkonna silmapaistvamaks loodusmälestiseks on Võnnu poolsaarel asuv, ligi kuue meetri kõrgune Kalevipoja lingukivi. Õigupoolest on siin kaks kivi, mille kohta legend räägib, et Haapsalu linnuse ehitamine ei olevat Kalevipojale meeldinud ning ta oli Oru kandis asuvalt Pataka mäelt heitnud kivi ehitusel oleva linnuse torni pihta. Heitmisel olevat jalg libisenud ja kivi kukkunud poolele teele merre. Kukkudes tuli kivil suur tükk küljest.

Arendustegevus

Silma looduskaitseala territooriumil, tuleb uushoonestuse kavandamisel arvestada looduskaitseala kaitse-eeskirjaga.

Uute ehitusalade määratlemine peab toimuma kehtestatud üldplaneeringuga, selle puudumisel kehtestatud detailplaneeringuga. Väärtusliku maastiku Oru valda jääval alal võiks üldplaneeringu koostamisel arvestada, et rannaala Saunja külast kuni Sutlepa mereni on soine, üleujutatav ja ei sobi ehitustegevuseks.

Üldplaneeringu koostamise käigus, tuleb rannaalaseid käsitleda süvendatult ja detailsemalt.

Probleemiks on juurdepääs Haapsalu Tagalahe rannaaladele ja sealsetele linnutornidele Oru valla Saunja küla kaudu. Juurdepääsuteed tuleb määratleda üldplaneeringuga. Liikluse piiramisel peab tee lõppema minimaalse parklaga või võimalusega auto ümberpööramiseks.

Maastikuhooldus

Maastiku hooldamisel Silma looduskaitsealal arvestada looduskaitseala reeglitega. Probleemiks on maakerke tulemusel jäänukjärvedeks muutuvate Haapsalu Tagalahe osade kinnikasvamine. Kinnikasvamist saaks piirata lahesoppe ühendavate kitsukeste väinade (silmade) puhastamisega ja peale tungiva roostiku järjekindla niitmiseega.

Järjekindlat hooldust vajavad Haapsalu Tagalahe ja Sutlepa mere äärsed rannaniidud. Niitmise ja karjatamisega tuleb vältida rannaalade võsastumist.

Liikluse piiramisel maaomaniku poolt peab eramaa olema looduses tähistatud ja infotahvlil tuleb selgitada jalgsi edasimineku võimalikkust ja huviväärsuse kaugust.

3.6. Hobulaid

Ala klass: II

Ala tüüp: põhiliselt loodusmaastik

Ala pindala: 81 ha
Ala asukoht: Läänemaa, Ridala vald
Ala tähtsus: maakondlik
Ala nr koondkaardil: 7

Mis teeb väärtuslikuks

eheda loodusega väikesaar
säilinud vana taluhoonestus
kaunid vaated Väinamererele ja Haapsalu siluutile

Haapsalu lahe suudmest läänes asub kitsukene väikesaar Hobulaid. Erinevalt Haapsalu ümbruses levinud kagu-loodesuunalistest pinnavormidest on Hobulaid põhja-lõunasuunaline. Ligi kahe ja poole km pikkuse saare lõunaosa on kaetud kadastikega, põhjapoolne ots lehtmetsaga. Saarelt avaneb kaunis vaade Väinamererele ja Haapsalu siluutile. Ka Haapsalu holmidelt avanev merevaade on tänu Hobulaiule liigendatum. Laidu on esmamainitud 1391. aastal *Pferdeholmi* nime all. Saart olevat kasutatud Haapsalu piiskopilinnuse noorhobuste karjamaana, sellest siis ka saare nimi. Hobulaid on üks neljast Läänemaa saarest, millel on olnud püsiasiustus. Teised kolm on Osmussaar, Vormsi ja Tauksi. Tänapäeval Hobulaiul siiski aastaringi ei elata, vanu taluhooneid kasutatakse suvilatena.

Arendustegevus

Vältimaks metsikut turismi ning ka eraomandis olevast väikesaarest nn “kinnise” territooriumi kujunemist, vajab läbimõtlemit huvireisijate pääs Hobulaiule ning paadiühendus saare ja mandri vahel.
Hobulaiul ei ole soovitatav vähendada ehituskeeluvööndit ega planeerida uusasustust.

Maastikuhooldus

Saare võsastumise peatamiseks on vajalik pool-looduslike koosluste (puisniitude) taastamine ja hooldamine.
Saarel liikuda vaid mööda ajalooliselt väljakujunenud jalgteid või kallasrajal.
Mootorsõidukitega liikuda vaid hädavajadusel.

3.7. Paralepa – Pullapää – Topu

Ala klass: I
Ala tüüp: põllumajandus- ja loodusmaastik/küla
Ala pindala: 3500 ha
Ala asukoht: Läänemaa, Ridala vald ja Haapsalu linn
Ala tähtsus: riiklik
Ala nr koondkaardil: 8

Mis teeb väärtuslikuks

Paralepa parkmets ja supelrand
Pullapää klindimägi (paeastang)
maalilised vaated Eeslahele ja Haapsalu linnale
liigirikka taimestikuga loopealsed (orhideed)
Kiltsi ja Ungru mõisa varemed
legendid seoses Ungru mõisaga
Aleksander III mälestussammas

esimeste baptistide ristimiskoht ja mälestusmärk
 Paralepa tuletornid
 Rohuküla sadama I maailmasõja aegsete militaarrajatiste varemed
 Kiltsi lennuväli
 Eigla paekarjäär

Haapsalust lääne poole jääb ulatuslik paepealne ala kauni looduse ja mitmekesise kujunemislooga. Nagu enamuse Läänemaa rannikuala kujunemisel on siingi olulist rolli mänginud jääaja lõpu sulavete uhtetegevus ja jääaja järgne maakerge. Veel vanematest, miljonite aastate tagustest geoloogilistest protsessidest annavad tunnistust Pullapää klindimägi ja paepaljandid Eigla kivimurrus.

Haapsalu linna, Ungru oja ja Kiltsi tee vahele jääb Paralepa parkmets ja supelrand. Paralepa maapind on valdavalt väga madal ja tänu selle on rannajoone muutused olnud siin ulatuslikud. 2000 a tagasi moodustas Pullapää – Topu – Puise seljandike piirkond omaette saare, saart mandrist eraldanud väin taandus järgneva aastatuhande jooksul sügavalt maismaasse lõikuvaks kitsukeseks laheks, millest tänaseks on järele jäänud vaid Paralepat Pullapääst eraldav Ungru oja. 1960date aastate maaparandustööde käigus kuivendati selle väina kohal asunud kolm viimast järvesilma: kaks Tamma järve Mägari külast idas ja Kiltsi järv. Ungru oja veeres asuvad Paralepa tuletornid, mis suunavad laevu sõidul läbi Voosi kurgu.

Omapärane on Pullapää kõrge paelava loodus, eriti kaunis on siin kevadeti, mil liigirikka taimestikuga loopealsetel võib leida õitsemas ohtralt kähäki. Paarisaja meetri kaugusel Pullapää poolsaare rannast asub u 4 m kõrgune paeastang, kus paljandub kivististerikas Juuru lademe Tammsalu kihistu. Pullapää neem on olnud Haapsalu suvitajate väljasõidukoht. Siin olevat käinud ka Haapsalus suvitatud Vene tsaarid. Aleksander III siinviibimist meenutab 20. saj alul paigaldatud mälestussammas. Veel teisegi tsaariga – Peeter I – on see piirkond seotud. 1715. aasta suvel Haapsalut külastades käis Peeter ka Ungru mõisas. Väidetavalt olevat tollal Ungru mõisa parki peetud kogu Eestimaa ilusamaks. Kuulsast Ungru pargist on tänaseni säilinud vähe, vaid rühm põliseid tammi ja ka viinamäe teod meenutavad mõisaaegu. Lisaks Ungrule asub vaadeldaval alal teinegi mõis – Valgevälja. Valgevälja, mis on ka Kiltsi nime all tuntud, rajati juba 14. sajandil ning on üks Läänemaa vanemaid. Ühe osa mõisa varemetest moodustavad keskaegse tornlinnuse müürid. Vaadeldav ala on läbi sajandite omanud olulist militaarset tähtsust. 20. sajandi alul rajati ala läänekaldale Rohuküla sõjasadam, sajandi keskel alustati Ungru lennuvälja ehitust. Lisaks lennuväljale asus Pullapääll veel lokaatorijaam ja raketibaas.

Arendustegevus

Probleemiks on Haapsalu-Rohuküla maanteest põhjapoolse jäävate kohalike teede ja erateede halb seisukord ning juurdepääs avalikult kasutatavatele randadele ja teistele huviväärsustele. Liikluse piiramisel peab tee lõppema minimaalse parklaga või võimalusega auto ümberpööramiseks. Juurdepääsuteed huviväärsuste juurde tuleb määratleda üldplaneeringuga.

Uusi kompaktse hoonestusega alasid planeerida vaid üldplaneeringu tasandil. Suvilakruntide planeerimisel tuleks kaaluda eelkõige olemasolevate suvilapiirkondade mõningast laiendamist.

Kompaktse hoonestusala laiendamisel või uute kompaktse hoonestusega alade planeerimisel Haapsalu linna Männiku teest ja Lihula maanteest läänepoolse jääval alal kuni Valgevälja teeristini, tuleb säilitada ilmeka teelõiguna määratletud lehiseallee, mis tähistab kunagise Haapsalu linna veetrassi asukohta.

Endise NSVL sõjaväe kasutuses olnud territooriumil Kiltsi ja Valgevälja külade kandis on soovitatav arendada tootmistegevust. Tootmisalad määratleda üldplaneeringuga. Rohuküla sadama I maailmasõja aegsete militaarrajatiste varemed on soovitatav osaliselt säilitada vaatamisväärsustena.

Rannaalade planeerimisel on otstarbekas käsitleda üldplaneeringus rannaalaid detailsemalt. Rannaalade planeerimisel tuleb silmas pidada võimalikku üleujutusohu. Rannaalad, kus maapinna absoluutkõrgus on alla 1,5 m ei sobi ehitusaladeks ning seal ei vähendata ehituskeeluvööndit.

Paralepa parkmets peab jääma avalikku kasutusse ja seda ei hoonestata.

Maastikuhooldus

Maastikuhooldust on äärmiselt soovitatav korraldada maastikuhoolduskava alusel. Pidev maastikuhooldus on vajalik Paralepa parkmetsas asuvate puhkekohtade ja liikumisradade (tervisespordi-, suusa-, orienteerumisraja) väljaehitamiseks ja korrashoiuks. Roostunud rannaalade kinnikasvamist tuleb piirata järjekindla roolõikusega.

Nõukogudeaegsetest militaarrajatistest on soovitatav säilitada üks, Paralepa tee ilmeka teelõigu, Pullapää tee ääres asuvatest lokaatoritest, mille aluseks rajatud kümnekonna meetri kõrgune kungas säilitada vaatekohana. Künkale on soovitatav ehitada varjualune, kuhu saab paigaldada ümbruskonna maastikele ja Haapsalu linnale avanevaid vaateid selgitava kaardi.

Topu piirkonnas on soovitatav säilitada üks, Rohuküla-Ahli-Ridala riigitee ilmeka teelõigu, Pusku tee äärde jäävatest mittekasutatavatest paemurdudest. Paemurru võib kujundada vaatamisväärsuseks, kus saaks selgitada infotahvlil aluspõhja settekivimite teket ja nimetusi. Mootorsõidukite juurdepääsu piiramisel maaomanike poolt tuleb eramaa looduses tähistada ja infotahvlil selgitada jalgsi edasimineku võimalikkust ja huviväärsuse kaugust.

Ilmekat vaadet pakkuvatel teelõikudel tuleb teehooldustöödega tagada vaadete avatus.

3.8. Palivere

Ala klass: II

Ala tüüp: põllumajandus-ja loodusmaastik, asulamaastik, ajaloo kontsentraat

Ala pindala: 600 ha

Ala asukoht: Läänemaa, Taebala vald

Ala tähtsus: maakondlik

Ala nr koondkaardil: 9

Mis teeb väärtuslikuks

Palivere mäed

Pikajala mägi, muinaslinnuse ase

Palivere jõesäng ja Kuliste aas

Palivere allikas

ohvripuu

Palivere – Risti – Ellamaa on Läänemaa kõige silmapaistvam mandrijää servamoodustis. Oos moodustus üldise mandrijää taandumise aegsel ajutisel pealetungi perioodil umbes 11200 aastat tagasi, selle nn Palivere staadiumi liustikukeele serva jälg jätkub Paliverest üle Leediküla ja Ridala Puise neemeni ning sealt Väinameres saarteahelikuna Hiiumaal Kassarini. Palivere seljandiku nõlvu on kujundanud pea kõikide jääaja järgsete veekogude: Balti jääpaisjärve, Joldia mere, Antsülusjärve, Litoriina mere ja Limnea mere veed. Sellel seljandikul asub Läänemaa kõrgeim punkt – Pikajala mägi, 50,6 m üle merepinna, mäe

läänenõlva alt voolab välja Palivere Silmaallikas. Oosi ehitust võib tundma õppida Pikajala mäest idapool asuvas kruusakarjääris.

Läbi vallseljandiku on endale maalilise süngi rajanud Taebla jõgi. Omamoodi Läänemaa kauni maastiku etaloniks on kujunenud jõekäärus asuv Kuliste aas, suviste vabaõhupidude plats. Tänu reljeefsele maastikule on Palivere ümbruse metsadest ja Kuliste aasast kujunenud Läänlastele üks lemmikpaiku tervisespordi harrastamiseks. Siin on asunud Läänemaa ainus suusahüppemägi, mis käesolevaks ajaks on kasutusest välja langenud.

Palivere alevik on suhteliselt noor asula, tekkinud samanimelise raudteejaama ümbrusse. Asula jaguneb planeeringuliselt kaheks: raudteest loodesse jäävaks vanaks alevikuks ja kagu pool paiknevaks Palivere ehitusmaterjalide tehase piirkonnaks ning selle lähedusse rajatud 1960-70-date töölisasulaks. Paliveresse suunduva vana maantee ja uue Tallinn-Haapsalu maantee hargnemiskoha lähistel kasvab muistne hiiepuu – künnappuu.

Palivere mõisa (mõisat esmamainiti 1493) peahoone oli aastaid kasutusel koolina, tänapäeval majutusasutusena. Korduvate ümberehituste käigus on ta kaotanud suurema osa oma kunagisest illest.

Arendustegevus

Miljööväärtuslike alade detailsemad ehitustingimused määratleda üld- või detailplaneeringuga. Elamuehitamisel tuleks jälgida piirkonnas väljakujunenud ehitusstiili.

Selles piirkonnas on soovitatav välja arendada tervisespordikeskus. Tervisespordikeskuse hoonetekompleksi asukohavalik vajab läbikaalumist detailplaneeringuga.

Vältima peaks ehitamist Taebla jõe kallastele, kus ei ole soovitatav vähendada ehituskeeluvööndit, välja arvatud ajaloolise hoonestusega aladel.

Maastikuhooldus

Pidev maastikuhooldus on vajalik Kuliste aasa ja tervisespordiradade (suusa-, ja orienteerumisrajad) väljaehitamiseks ja korrashoiuks.

Otstarbekas on rajada Marimetsa rabale juurdepääs ka Palivere aleviku poolt. Selleks tuleb juurdepääsutee viidastada, rajada parkla, jalgsi liikumiseks tähistada matkarajad ning vajadusel ehitada laudteed. Palivere ümbruse metsad on enamasti riigimetsad, seega tuleb selle piirkonna arendamisse kaasata ka Riigimetsa Majandamise Keskus.

3.9. Kuijõe – Keedika – Uugla – Taebla – Kirimäe – Võnnu – Ridala

Ala klass: II

Ala tüüp: ajaloo kontsentraat

Ala pindala: 1025 ha

Ala asukoht: Läänemaa, Risti, Oru, Taebla ja Ridala vallad

Ala tähtsus: maakondlik

Ala nr koondkaardil: 10

Mis teeb väärtuslikuks

muistse Põhja-Läänemaa peatee

Kuijõe barr

Läänemaa Suursoo

Lääne-Nigula asula

Kabelimäe paemurd

Keedika, Hallimäe ja Tubri maalinnad

Keedika kruusakarjäär, läbilõige Palivere – Keedika rannavallist

Muistne Põhja-Läänemaa peatee on olnud varasematel aegadel peamine ühendustee Põhja-Eesti ja Eesti lääneranniku vahel. Tee lähiümbrusse jääb hulgaliselt muinasaegsele tihedale asustusele viitavaid arheoloogiamälestisi. See tee ühendab eriilmelisi maastikke ja mitmekesise kujunemislooga külasid, mille vanemad asustusjäljed pärinevad muinasajast. Väärtusliku maastikuna võib käsitleda kogu tee lähemat ümbrust, mis moodustab Põhja-Läänemaa selgroo. Tee Läänemaa osa algab maakonna piirilt Kuijõelt, kus ta kulgeb piki üht Läänemaa ilmekamat pinnavormi – Kuijõe barri. Tegemist on Litoriinamere (8000 – 4000 a tagasi) aegse hiiglasliku kaare kujulise rannavalliga. Kaasiku-Palivere-Keedika rannavalli üks kõrgemaid osi asub vaadeldava tee veeres Keedikal. Samas lähedal asuvas kruusakarjääris on võimalik vaadelda rannavalli läbilõiget. Edasi kulgeb tee piki oosi, mis moodustus üldise mandrijää taandumise aegsel ajutisel pealetungi perioodil u 11200 aastat tagasi, selle nn Palivere staadiumi liustikukeele serva jälg algab Ristilt ja jätkub Palivere ning Leediküla kaudu Puise neemeni ning sealt Väinameres saarteahelikuna Hiiumaal Kassarini. Keedikal asub üks kirjeldatava ala kolmest maalinnast. Teised kaks on Leediküla lähistel Hallimäel ja Ridalas Tubrimäel. Tee veeres asuvast Kirimäe paekarjäärist pärineb tõenäoselt nii Nigula kui ka Ridala kiriku ehituspaas ja aga ka ümbruskonna mõisate ehitusmaterjal. Ilmselt murti siit ka need paksud paelahmakad, millest tahuti Nigula kandi taludes levinud omapärased paekünad.

Tee veerde jäävatest asulatest on olulisem kaksikasula Taebla – Lääne-Nigula, üks Põhja-Läänemaa tõmbekeskustest. Täie õigusega võib seda kanti nimetada ajaloo kontsentratsiooniks, vanemad asustusjäljed pärinevad siin 1. aastatuhandest enne Kristust, 13. sajandil ehitati siia kirik ja Nigulast sai kihelkonna keskus. Nõukogude ajal asus siin kolhoosi ja EPT keskus. Tänapäeval asub Taeblas vallamaja, siin tegutsevad keskkool ja mitmed tööstusettevõtted. Nigula naaberkülas Koelas asub talumuuseum, mis tutvustab ümbruse kodulugu. Tee jätkub läbi Leediküla, Võnnu, Uneste ja Saanika Ridalani.

Tee läbib mitmete endiste mõisate maid: Uuglat (esmamainitud 1421, varemeis), Taeblat (1515, hävinud), Kirimäed (1569), Võnnut (1341, varemeis). Võnnu mõisa pargis tiigikallastel leidub Eestis suhteliselt haruldast taime - katkujuurt, mida võib lugeda omapäraseks keskajast pärinevaks loodusmälestiseks. Nimelt tõid meie aladele katkujuure tollased mungad. Katkujuure juurtest loodeti saavat katkuvastast ravimit. Kuna taime seemned meil ei valmi, arvatakse, et tema kasvukohad pärinevad keskajast.

Arendustegevus

Kuijõe – Keedika – Uugla – Taebla – Kirimäe – Võnnu – Ridala tee vajab rekonstrueerimist ning Kirimäe – Võnnu – Ridala teelõik tolmuwabaks muutmist. Maantee rekonstrueerimisel mitte õgvendada teetrassi.

Asustust planeerida ajalooliste külade piires või nende lähiümbruses. Ehitamisel tuleb hooned hoolikalt maastikku sobitada ja jälgida piirkonnas väljakujunenud arhitektuuri – hoonete struktuuri ja mahtu.

Maastikuhooldus

Hooldusega tuleb avada vaated teeäärsetele huviväärsetele objektidele ning vältida teeäärte üldist võsastumist. Maastikuhooldus on vajalik mõisasüdame ümbruses. Vanade mõisahoonete varemed säilitada, võimalusel konserveerida. Teeäärsed mõisapargid vajavad järjepidevat niitmist ja võsast puhastamist. Eelkõige vajab hooldamist Võnnu mõisa ümbrus.

3.10. Ridala

Ala klass: II

Ala tüüp: põllumajandus-ja loodusmaastik/küla, ajaloo kontsentraat

Ala pindala: 860 ha

Ala asukoht: Läänemaa, Ridala vald

Ala tähtsus: maakondlik

Ala nr koondkaardil: 11

Mis teeb väärtuslikuks

Põhja-Läänemaa üks muinasaegsetest keskustest

Tubri maalinn

Helilooja C. Kreegi sünnikoht

Ridala kirik

Ridala kalmistud, kultuurilooliselt olulised hauad

Õigupoolest ei ole kaardil sellist paika kui Ridala. Ridalat on läbi aegade kasutatud piirkonna üldnimena, selle ladinapärasest kuju – *Rotalia* või *Rotelevik*, aga isegi tervet Läänemaad tähistava toponüümina. Kitsamalt tuntakse Ridalana siin käsitletavat ala Ridala kiriku ümbruses, mis hõlmab ositi või tervikuna Parila, Saanika, Liiva, Jõõdre, Kolila, Vilkla ja Lannuste külad. Ala hõlmab ajaloolise Ridala südamiku, Põhja-Läänemaa muinasaegse keskuse. Vanemad asustuse jäljed pärinevad siin meie ajaarvamise algusest. Tänu maakerkele ja Ridala kõrgendikku ümbritseva maapinna madalusele on sinne maastik sajandite jooksul oluliselt muutunud.

Paar tuhat aastat tagasi paiknes Ridala vahetult mere kaldal, oletatavalt asus siin Eesti lääneranniku üks olulistest sadamakohtadest. Siin lõppes Harjumaalt Tallinnast alguse saav, Padise kanti ja Põhja-Läänemaad läbiv juba muinasajast kasutusel olev tee. Veel sada aastat tagasi oli Haapsalu ja Ridala vaheline ala valdavalt lage soomaastik. Mägari küla lähedal asusid kaks järvesilma, jäanukid kunagisest väinast. Kunstnik Ants Laikmaa kirjutab oma mälestustes, et 1800date lõpus paistis Haapsalu siluett Ridala mäele. Tänapäevaks on tollane lage ala metsastunud ning järved kuivendatud. Muinasaegse Ridala keskuseks oli Jõõdre ja Saanika külade piirimail asuv Tubri maalinn, millest tänapäevaks on säilinud vaid osa ringvallist. Linnuse veeres asub mitu suurt rändrahnu, üks neist muistne ohvrikivi. Muistne hiis asus Vilkla küla maadel.

13. sajandi keskel alustati Ridala mäele kiriku ehitamist. Maarja Magdalenale pühendatud Ridala kirik on üks kauneimaid kirikuhooneid Lääne-Eestis. Kirikaias leidub kolm tekstieelset (nn trapetsiaalset) hauaplaati. Kirikul on säilinud algupärane raiddekooriga portaal ning kooriruumi seinu kaunistavad keskajast pärit maalingud. Eriti kaunid on kiriku barokne altar ja kantsel. Legendi kohaselt olevat Ridala kirik saanud madala torni seepärast, et asus mere lähedal ja kõrge torn oleks võinud laevu õigelt teelt karidele juhtida. Teine legend jutustab, et kunagi ammu olevat Ridala kirikust läinud maa-alune käik Haapsalu linnusesse, käigu kinnimüüritud suuegi olevat veel kiriku põhjaseinas nähtav. Saanika koolimajas, kooliõpetaja peres on sündinud helilooja Cyrillus Kreek, koolimaja asukoht on korrastatud ja seal asub mälestuskivi.

Arendustegevus

Ridala kandis vajavad enamat hooldamist kohalikud teed. Oluline on kruusateede muutmine tolmuvaabaks. Atraktiivsemaks muutmist vajab Tubri maalinna.

Asustuse planeerimine on soovitatav ajalooliste külade piires või nende lähiümbruses. Ehitamisel tuleb jälgida piirkonnas väljakujunenud ehitusstiili.

Maastikuhooldus

Maastikuhooldusega peaks olema tagatud piirkonnas asuvate kultuuri- ja loodusemälestiste korrashoid Ridala kiriku ümbruses, Ridala vanal ning uuel kalmistul ning Tubri maalinna piirkonnas.

Tubri maalinna atraktiivsemaks muutmiseks tuleb teostada hooldustöid maalinna võsastumise vältimiseks. Maalinna vallile võib ehitada vaateplatvormi, avamaks vaateid ümbruskonna maastikele. Soovitatav on taastada vanu kiviaedu.

Maastikuhooldust (haljastus, laste mänguväljakud jms) vajab samuti Jõõdre külas asunud endise kolhoosikeskuse, Parila kaupluse ja Jõõdre küla korrusmajade ümbrus.

3.11. Koluvere – Kullamaa

Ala klass: II

Ala tüüp: põllumajandus- ja loodusmaastik/küla, ajaloo kontsentraat

Ala pindala: 510 ha

Ala asukoht: Läänemaa, Kullamaa vald

Ala tähtsus: maakondlik

Ala nr koondkaardil: 12

Mis teeb väärtuslikuks

Kullamaa – Läänemaa jõukama ja suurema kihelkonna keskus

Kullamaa kirik ja kirikaed

maalilise sängi, vesiveski ja paisjärvedega Liivi jõgi

Koluvere linnuse, hilisema mõisa hooned ja park

Kullamaa liivikud

kultuurilooliselt silmapaistev piirkond

Läänemaa ajaloolise asustuse võib paiknemise järgi jagada kaheks iseloomulikuks piirkonnaks. Põhja-Läänemaal oli asustus koondunud ranniku lähedusse, Kesk-Läänemaal oli asustuse koondajaks oluliste ühendusteedena kasutusel olnud jõed. Viimatimainitu heaks näiteks on Kullamaa piirkond ja seda läbiv Liivi jõgi. Maalilisi vaateid võib imetleda nii Koluvere linnuse ümbruses kui ka Kullamaa vesiveski juures, mõlema juures on jõgi ülespaisutatud. Nagu Kullamaa nimigi näitab on siinset põllumaad kõrgelt hinnatud. Siin leidub jälgi aastatuhandete pikkusest inimtegevusest. Kullamaa kirikaia loodeküljel asub piirkonna muinasaegne keskus – Rohumäe maalinna. Linnamägi moodustab osa kunagisest rannavallist, mis loode suunas liivikuna jätkudes kandis rahvasuus Kullamaa kõrbe nime. Kahjuks on liiva kaevandamise ja metsa pealetungi tulemusel tuiskliivaga liivikute ala pea hävinud.

13. sajandil alustas piiskopi vasall Lode Rohumäele linnuse ehitamist, mille purustamise järel rajati uus vasallilinnus Koluverre, Liivi jõe saarele, vesilinnusena. Läbi rohkete peremehevahetuste ja ümberehituste on nn Koluvere loss säilinud siiani. Kullamaa kiriku ehitamist alustati 13. sajandil. Ühelööviline, kolme ühesuuruse võlvikuga kodakirik sarnaneb

lahenduselt Haapsalu toomkirikule. 19. sajandi teisel poolel ehitati kirikule uus avar kooriruum ja läänetorn. 1660. aastal ilmus siinse pastori Heinrich Gösekeni sulest eesti keele grammatika, 18. sajandi alul arendas eestikeelset kirjasõna tema ametivend Heinrich Gutsleff. Kullamaalt on pärit 19. sajandi lõpus ja 20. sajandi alul Peterburi õukonnas tegutsenud meditsiinidoktor Gustav Hirsch. Arvatakse, et just tema propageeris puhkamis- ja ravivõimalusi Haapsalu kuurordis ja soovitas tsaariperel sinna suvitama minna. Lapsepõlveaastad veetis Kullamaal hilisem helilooja ja professor Rudolf Tobias. Rudolf Tobias ja mitmed teised Eesti ja Läänemaa kultuuriloo olulised isikud on sängitatud Kullamaa kirikaeda.

Arendustegevus

Arendamist vajab hetkel riigi omandis olev Koluvere loss koos lossiaiaga. Kompleks on väga atraktiivne ja selle asukoht Risti-Virtsu maantee ääres Märjamaa-Koluvere maantee ristil soosib äri- ja puhkemajanduse arendamist selles piirkonnas.

Seoses mandri ja Saaremaa vahelise püsiühenduse loomisega võib eeldada tulevikus olulist liiklustiheduse kasvu Risti-Vitsu maanteel. Et Läänemaast ei kujuneks vaid transiitmaa, on Risti-Virtsu maantee äärsed omavalitsused huvitatud mitmesuguste teenuste pakkumisest teeäärsetes sõlmepunktides (Koluvere, Kullamaa).

Väärtusliku maastiku alal äri- ja majandustegevuse ning uute kompaktse hoonestusega alade planeerimine toimub üldplaneeringuga, selle puudumisel detailplaneeringuga.

Vältida ehitustegevust Liivi jõe kallastel, kus on soovitatav mitte vähendada ehituskeeluvööndit, välja arvatud ajaloolise hoonestusega aladel.

Maastikuhooldus

Maastikuhooldusega tuleb tagada kultuurimälestiste ümbruse heakord ja juurdepääs kultuurimälestistele.

Vaated huviväärsustele peavad olema avatud ja juurdepääsud neile viidastatud. Risti-Virtsu maanteelt säilitada avatud vaated Kullamaa ja Koluvere ajaloolisele asustusele.

3.12. Puise – Põgari – Tauksi

Ala klass: II

Ala tüüp: põllumajandus-ja loodusmaastik/küla

Ala pindala: 2540 ha

Ala asukoht: Läänemaa, Ridala vald

Ala tähtsus: maakondlik

Ala nr koondkaardil: 13

Mis teeb väärtuslikuks

maaliliste randadega poolsaar

legendid viikingitest

Põgari palvemaja

Matsalu Rahvuspark

ulatuslikud rannaniidud

Breti kivid

Puise poolsaar ulatub laevanina meenutavalt sügavale mere, lahutades Matsalu lahte Väinamere avaosast. Kohalike inimeste sõnul lõikavat see terav neem ka vihmapiilved kaheks, seepärast sadavatki siin vähem kui ümbruskonnas. Puise kandi maastikku on

kujundanud jääaja lõpu taanduva mandrijää liikumine ja liustikukeele serv. Puise seljandik on üks osa liustikukeele otsamoodustistest, mis läbivad seljandikena Kesk-Läänemaa maastikku. Selle kõrgendiku tuntumaks osaks on Palivere-Risti-Ellamaa oos (otsamoreen).

Põgari küla kohalt loodesse suunduv saarterivi, aga tähistab liustikukeele kagu-loodesuunalist liikumissuunda. Saartest suurimal, Tauksil, on olnud püsielanikud. Tauksile järgnevad juba oluliselt väiksemad Liia ja Sõmeri, edasi jätkub seljandik madalike ja rahudena Väinameres ning ilmub taas maapinnale Vormsil.

Puise ja naaberküla Kiideva on olnud perede arvult suured. Põhiliseks tegevuseks oli kalapüük. Nii Puihes kui Kiidevas olid oma kalasadamad. Puise kiviklibune maa ei sobinud eriti põllupidamiseks, karjamaadena kasutati ranna- ja puisniite. Ulatuslik vanade puisniitude ala asub Kiideva ja Puise külade vahel. Siinne pehme kliima on eriti sobilik viljapuude kasvatamiseks, võib-olla just seepärast saidki kahest siitkandi mehest sordiaritajad. Põgari külast on pärit Eesti pomoloogia rajaja Jaan Sphul-Rotalia ja teinegi tuntud viljapuude aretaja Aleksander Siimon.

Legend jutustab, et kunagi ammu, siis kui enamus Puihest oli veel mere all olevat siin karidele jooksnud viikingite laev. Neeme kõrgemat kohta kutsutavati viikingilaeva lohepea kujulise täävi tõttu ussimäeks. Natuke hilisemast ajast pärineb legend, mis jutustab rootslaste kuninga Ingvari sõjaretkest Eesti rannikule. Just siin olevat ta kohanud kohalike ägedat vastupanu ja langenud. Kuningas Ingvari hauda on otsitud Kiideva rannalt ja Saastna Porimäelt. Puihesse suunduva tee veeres Põgari-Sassi mail asub vana Mäevalla palvemaja. 1944. aasta septembrikuus oli Puise üks viimaseid mandri-Eesti nurki kustkaudu üritati põgeneda lähenevate nõukogude okupatsioonivägede eest. Just siin Mäevalla palvemajas toimus 22. septembri 1944. aasta õhtutundidel Eesti Vabariigi tollase valitsuse viimane koosolek. Dramaatilistest sündmustest Puihes ja Põgaris on kirjutanud tollane riigisekretär Helmut Maandi, kes läbi mitmete raskuste ja ohtude siiski lõpuks Rootsi jõudis.

Puise – Põgari – Tauksi väärtusliku maastiku alale jääb ilmeka teelõiguna määratletud Puise tee, pikkusega 7,6 km. Puise tee moodustab Tuuru-Puise maanteest lõigu, mis kulgeb piki puise poolsaare lauskjat põhjakallast Põgari palvemajast Puise neemeni. Teelt avanevad kaunid vaated ulatuslikele rannaaladele – karjamaadele, mis on tüüpilised Matsalu lahe ümbruse maastikele. Tee veeres, Puise külas, asub mälestuskivi ornitoloog Sven Onnale.

Arendustegevus

Uued ehitusalad piirkonnas määratleda üldplaneeringuga, selle puudumisel detailplaneeringuga.

Probleemiks on arendajate soov ehitada ülimaldale rannaaladele. Soovitav on käsitleda rannaalasiid üldplaneeringu koosseisus detailsemalt. Rannaalade planeerimisel tuleb silmas pidada võimalikku üleujutusohu. Rannaalad absoluutkõrgusega alla 1,5 m ei sobi ehitusaladeks.

Suvilakruntide planeerimisel eelistada vanade rannakülade taastamist või olemasolevate suvilapiirkondade mõningast laiendamist. Väärtusliku maastiku alale jäävaid väikesaari ei hoonestata.

Suveperioodil põhjustab piirkonnas probleeme aina kasvav liiklustihedus ja tolmavad teed. Detailplaneeringuga on soovitatav läbi kaalutleda ja määratleda suviste, Puise neemel korraldatavate rahvapäevade külastajatele ja supelranna kasutajatele parkimisvõimalused.

Maastikuhooldus

Kuna Puise – Põgari – Tauksi väärtuslik maastik jääb Matsalu Rahvusparki piiresse, tuleb maastiku hooldamisel arvestada looduskaitseala reeglitega.

Maastikuhoolduse käigus tuleb piirata Puise tee veere ning maantee ja mere vahelise rannikuriba võsastumist. Rannaniitude hooldamine tuleb tagada järjekindla niitmise ja karjatamisega. Maastikuhooldust vajab avalikult kasutatava ujumiskoha ümbrus Puise poolsaare looderannal.

Oluline on Puise tee muutmine tolmuvabaks.

3.13. Matsalu – Saastna – Salevere

Ala klass: II

Ala tüüp: põllumajandus- ja loodusmaastik/küla

Ala pindala: 2740 ha

Ala asukoht: Läänemaa, Lihula vald ja Hanila vald

Ala tähtsus: maakondlik

Ala nr koondkaardil: 14

Mis teeb väärtuslikuks

maaliliste randadega poolsaar

legend kuningas Ingvarist

Matsalu Rahvuspark

ulatuslikud rannaniidud

Salevere Salumägi

kultuurilooline taust

Valitud ala sisaldab enamuse, mis tunnuslik Lõuna-Läänemaa maastikule. Siin võib imetleda ulatuslikku lagedat rannaala, pudedast merglist rannaastangut Saastnas ja Lõuna-Läänemaa lauskjale maastikule reljeefi lisavat rahkjast paest kühmu – Salevere Salumäge.

Saastna poolsaare põhjakaldal ja sealt edasi piki Topi lahe kallast kagusse paljandub veepiiril põrandalaadselt mergel – savikas lubjakivi, milles leidub kristalset püriiti. Siinses merglis pesiti paiknevad püriidikristallide känkrad on teadaolevalt Eestis leiduvaist suurimad. Poolsaare läänekalda lõunapoolses osas asuval kuni paari meetri kõrgusel astangul paljanduvad alamsiluri Jaani mergel ja domeriit. Kuna mergel on väga pehme kivim on rannajoon aegade jooksul oluliselt muutunud, ilmselt on mere poolt väljaprepareeritud, suurtest graniidirahnudest ja moreenist koosnev Saastna Porimägi. Legendi kohaselt olevat just siia maetud legendaarne Rootsi kuningas Ingvar.

Saastnat mainitakse kirjalikes allikates esmakordselt 1320. a. Tänaseks hävinud Püha Olavi kabel oli eestirootslaste ja ojamaalaste palverännakukohaks. Poolsaare keskel asunud Saastna mõisast on järel vaid varemed. Mõisast poolteist kilomeetrit kagu pool asub omapärane, suurtest põllukividest teetamm, mis on ehitatud madalale, endise väina alale Topi ja Teorehe järve vahel. Pärimuse järgi olevat tammi lasknud ehitada Saastna mõisnik lühendamaks karjateed mõisa lautade juurest Salevere mäe all asunud karjamaadele. Salevere Salumägi on Jaagarahu lademe kõvik, mille ülemine osa koosneb Siluri ajastu biohermsetest ja neid ümbritsevatest dolomiidistunud lubjakividest. Biohermne kivimimass on jälgitav kõviku 10 – 15 meetri kõrguse loode- ja põhjaserva ülaosas ligi 7 meetri paksuselt. Astangu allserva ilmestavad mitmed Litoriinamere murrutuskulpad. Kulbaste ligidal voolab kivilõhedest Saluallikas ehk Arstiaallikas. Haruldastest taimedest kasvab paljandil habrast põisjalga, pruun- ja müürraunjalga ning kivi-imarat. Salevere astangu lõhed on rästikutele talvituskohaks.

Saastnast Matsalu mõisa poole viivalt teelt avaneb hea vaade Matsalu lahe lõunakalda valdavalt lagedale endisele rannakarjamaale ning teest lõunapool asuvale, suviti pea kuivale Saumerele. Tee lähistel, lahe rannal asub üks Lõuna-Läänemaa suuremaid rändrahne (rahnude grupp) Näärikivid. Matsalu mõisa mitmekesise hooneteansambli südameks on 18. sajandi keskel ehitatud ülipika fassaadiga, barokne peahoone. 1880-datel töötas Matsalu mõisas koduõpetajana kirjanik Eduard Bornhöhe. Siinset elu-olu on ta kirjeldanud oma mälestustes.

Arendustegevus

Väärtusliku maastiku ala jääb Matsalu Rahvuspargi piiresse, kus uute kruntide, sealhulgas ka elamukruntide moodustamine toimub vaid erandkorras. Vaatamata sellele on soovitatav käsitleda ehitustegevust planeeringuga. Rannaalade planeerimisel tuleb silmas pidada võimalikku üleujutusohu.

Suvilakruntide planeerimisel tuleb eelistada vanade rannakülade taastamist või olemasolevate suvilapiirkondade mõningast laiendamist.

Ehitamisel tuleb hooned hoolikalt maastikku sobitada.

Kasutult seisvatele ja lagunevatele hoonetele leida alternatiivseid kasutusvõimalusi. Hooned, mida ei ole võimalik kasutusele võtta ja korrastada, tuleks likvideerida. Renoveerimist vajab Matsalu mõisakompleks.

Ajalooliste teede renoveerimisel, mitte muuta teetrassi.

Probleemiks on juurdepääsude tagamine avalikult kasutatavale kallasrajale. Juurdepääs kallasrajale peab olema tagatud üldplaneeringuga määratletud juurdepääsuteede kaudu. Liikluse piiramisel eramaal peab tee lõppema parklaga või võimalusega auto ümberpööramiseks.

Maastikuhooldus

Kuna Matsalu – Saastna – Salevere väärtuslik maastik jääb Matsalu Rahvuspargi piiresse, tuleb maastikuhoolduse kavandamisel arvestada looduskaitseala reeglitega.

Maastikuhooldust tuleb jätkata Salevere Salumäe matkaradade hooldamiseks ja laudteede ning treppide ehitamiseks.

Pidevat maastikuhooldust vajaks kasutusest väljalangenud Matsalu mõisa ümbrus.

Rannaalade võsastumise vältimiseks peab järjekindlalt tegelema rannaniitude hooldustöödega – võsa raiumine (kadakad), niitmine, karjatamine.

Probleemiks on mõningate Matsalu lahe äärsete lahesoppide kinnikasvamine, mida saab piirata peale tungiva roostiku niitmiseega.

Liikluse piiramisel peavad juurdepääsuteed olema viidastatud ja varustatud infotahvliga, mis selgitavad jalgsi edasiminekü võimalusi.

Oluline on kasutuses olevate vanade küladeede (nt Metsküla tee) teekatete uuendamine ja teeäärte puhastamine puudest ja võsast, mis tagaks ka turismibussidele juurdepääsu külas asuvate turismiobjektide juurde.

Väärtusliku maastiku alal asuvad ilmekad teelõigud: Saastna kivitamm pikkusega 0,7 km, Teorehe tee pikkusega 1,4 km ja Saastna tee pikkusega 2,4 vajavad pidevat hooldamist. Hooldustöödega tuleb tagada vaadete avatus teelõikudelt ümbritsevatele maastikele ja huviväärsetele objektidele.

3.14. Virtsu – Laelatu – Puhtu – Pivarootsi

Ala klass: I

Ala tüüp: põllumajandus-ja loodusmaastik/küla

Ala pindala: 1580 ha
Ala asukoht: Läänemaa, Hanila vald
Ala tähtsus: riiklik
Ala nr koondkaardil: 15

Mis teeb väärtuslikuks

liigirikka taimestikuga laid Virtsu lähistel
laialehine mets
Puhtu mänd ja tamm
linnutorn
kultuurilooline taust, mälestussambad
Virtsu – Laelatu teetamm
Laelatu puisniit, Eesti liigirikka taimestikuga ala
Pivarootsi rand

Vaheldusrikas ja väga liigendatud rannajoonega piirkond Lõuna-Läänemaal. Kultuurilooliselt, aga ka looduslikult on ala väärtuslikumaks kohaks Puhtu laid. Maakerke tulemusel Virtsuga kokkukasvanud Puhtu laid oli kuni 18. saj alguseni asustamata. Tollal rajas maanõunik ja Virtsu mõisa omanik Carl Thure von Helwig siia suvemajad ja kujundas laiul kasvava laialehise metsa pargiks. Tema poolt paigaldati laiule mitmeid mälestussambaid, sh Friedrich von Schillerile. Teadaolevalt on see maailma esimene Schillerile pühendatud mälestusmärk. 1927. aastal omandas Puhtu laiü Königsbergi ülikooli bioloogiaprofessor Jacob von Uexküll (1864-1944), kes lasi saare lõunatippu suvila ehitada. 1934-39 oli Puhtu laiü hooldajaks Alexander von Keiserlingk – amatöörornitoloog, kes kasvas Puhtus nutriaid ja faasaneid ning tegi paikkonna linnurikkuse laiemale teatavaks. Uexküllil poolt rajatud suvilas asus hiljem ZBI uurimisjaam. Suvila lähistele on kogutud enamuse Helwigi poolt valmistatud mälestussammastest. Samas lähedal, poolsaare lõunarannal asub vaatlustorn, kust avaneb ulatuslik vaade nii Suurele Väinale kui ka avarale Liivi lahele.

Juba 1939. aastal võeti Puhtu laid looduskaitse alla. Laiul kasvab üks Eesti vanemaid puid, umbes 600 aasta vanune tamm ja võimsaimeline mänd, mõlemad on võetud üksikobjektina kaitse alla. Hiliskevadel, karulaugu õitsemise aegu valendab metsaalune nende õitest ja kõikjal on tunda karulaugu küüslauku meenutavat lõhna. Kauneid vaateid pakkuvateks teelõikudeks on Puhtu laiü tee (1,8 km) ja Virtsu-Laelatu tee (2,5 km). Viimane on Virtsut Laelatuga ühendav, endisele raudteetammile ehitatud tee. Tee läbib hooldatud ja väga liigirikka taimestikuga Laelatu puisniitu. Valitud väärtusliku maastiku ala lääneserva jääb puukujulistest kadakatest koosnev kaitsealune Porsiku kadastik. Maaliline on rannaala Hanila-Hõbesalu tee ja mere vahel, siin on asunud üks Läänemaa suuremaid hollandi tüüpi tuulikuid.

Arendustegevus

Võimalikud ehitusalad piirkonnas jäävad väärtusliku maastiku lääneosas Virtsu aleviku piiresse ja kaguosas Hanila-Hõbesalu maantee ja Laelatu-Puhtu looduskaitseala piiri vahelisele alale.

Ehitustegevust planeerida vaid üldplaneeringuga määratletud elamuehituse reservmaale. Rame ja Pivarootsi külade piirkonnas vältida võimalike uute tiheasustusalade teket, eelistades suuremate, kuni 2 hektariliste elamumaade planeerimist.

Rannaalade planeerimisel tuleb silmas pidada võimalikku üleujutusohu. Piirkonnad, kus maapinna absoluutkõrgus on alla 1,5 m ei sobi ehitusaladeks ja seal ei vähendata ehituskeeluvööndit.

Avalikult kasutatavatele randadele tuleb määrata juurdepääsuteed üldplaneeringuga. Liikluse piiramisel maaomaniku poolt peab tee lõppema minimaalse parklaga või võimalusega auto ümberpööramiseks.

Maastikuhooldus

Virtsu–Puhtu–Laelatu–Pivarootsi väärtuslik maastik jääb enamasti Laelatu-Puhtu looduskaitseala piiresse, mistõttu tuleb maastikuhoolduse, aga ka uushoonestuse kavandamisel arvestada looduskaitseala reeglitega.

Piirkonna loodusturismi potentsiaali ja loodusväärtuste säilimise seisukohalt on vaja vältida pärandmaastikena väärtuslike poollooduslike koosluste (loopealsete ja puisniitude) kinnikasvamist. Rannaniitudel on vajalik järjepidev niitmine ja karjatamine, puisniitudel puisniidu hooldustööd (niitmine, karjatamine, võsa raiumine, okste põletamine jms). Poollooduslike koosluste säilitamiseks, hooldamiseks ja taastamiseks tuleb leida täiendavaid rahalisi vahendeid erinevatest struktuurifondidest.

Endise Rapla-Virtsu kitsarööpmelise raudtee tammi Virtsu poolses osas vajavad teeveered puhastamist vaateid takistavast võsast.

Liikluse piiramisel huviväärsuste juurde ja avalikult kasutatavatele rannaaladele, tuleb infotahvilil selgitada jalgsi edasimineku võimalikkust ja huviväärsuse kaugust.

3.15. Kukerand ja Uisu pank

Ala klass: II

Ala tüüp: põllumajandus-ja loodusmaastik/küla

Ala pindala: 263 ha

Ala asukoht: Läänemaa, Hanila vald

Ala tähtsus: maakondlik

Ala nr planeeringukaardil: 16

Mis teeb väärtuslikuks

domeriidist koosnev rannaastang

legend Suurest Töllust ja Saaremaa sillast

saarlaste talitee sillapea

Kiireste kivimägi

käpalisterohked loopealsed

Kukeranna maastiku ilmestajaks ja kujundajaks on umbes kilomeetri pikkune Jaani lademe domeriitidest koosnev pankkallas. Kuna savikas domeriit on suhteliselt pehme kivim on merelainete toimel rannajoon pidevas muutumises. Pudedast merglist võib leida kassikullana helklevaid püriidikristallide känkraid. Kaldapealset loopealset ilmestavad kanjonilaadses lõhes voolav väike Jõe oja ning Uisu kordoni lähistel asuv Kiireste kivimägi, omapärane, hiiglaslikest rahnudest ja paeklibust koosnev umbes 6 m kõrgune kivikuhik. Legendi kohaselt olevat need kivid siia puistanud Saaremaa vägilane Suur Töll alustades Saaremaale silla ehitust. Analoogiline kivikuhik on Saastana poolsaarel asuv Porimägi.

Nende pinnavormide tekkeprotsessi võib jälgida tänasel rannikul – Uisu neemel, kus merejää poolt kokkukuhjatud rändrahnude vahed täituvad ja tsementeeruvad savika paeklibuga ning moodustavad ajapikku Kiireste mäega sarnase kühmu. Enne Kuivastu – Virtsu vahelise laevauhenduse korraldamist olevat peamine ühendus Muhu ja Saaremaaga toimunud üle Kessu laiu ja Uisu neeme. Paiga nimigi pärineb muhukate meresõiduvahendilt – uisult. Mitte

kaugel Uisu neemest asub Kuke kõrts, mis olevat olnud saarlastest teelistele vahepeatuse kohaks. Siinsetel maalilistel randadel filmiti osa Eesti populaarseima filmi "Viimne reliikvia" stseenidest. Kukuranna loopealsed on liigirikka taimestikuga. Lisaks mitut liiki käpalistele võib siin kevadsuvel näha õitsemas haruldast siberi võhumõõka.

Arendustegevus

Sobivad ehitusalad piirkonnas jäävad Kurevere-Mõisaküla tee ja rannikutee vahelisele alale. Piirkonnas vältida võimalike uute tiheasustusalade teket, eelistades suuremate, kuni 2 hektariliste, elamumaade planeerimist.

Probleemiks võib kujuneda juurdepääs huviväärsetele objektidele ja avalikult kasutatavatele rannaaladele. Juurdepääsuteed määratleda üldplaneeringu tasandil. Liikluse piiramisel maaomaniku poolt peab tee lõppema minimaalse parklaga või võimalusega auto ümberpööramiseks.

Maakasutus Kukuranna supelranna piirkonnas on soovitatav reguleerida detailplaneeringuga.

Maastikuhooldus

Maastikuhooldusega vältida avarat vaadet pakkuvate rannaalade võsastumist. Rannaniitudel on vajalik niitmine ja karjatamine, puisniitudel puisniidu hooldustööd (niitmine, võsa raiumine jms).

Maastikuhooldusega tagada avaliku supelranna heakord.

Piirkonnas vajavad enamat hooldamist kohalikud teed. Teehooldustöödega tuleb tagada vaadete avatus teelt huviväärsetele objektidele ja maastikele. Oluline on Kurevere-Mõisaküla tee muutmine tolmuwabaks.

3.16. Lihula

Ala klass: I

Ala tüüp: asulamaastik

Ala pindala: 250 ha

Ala asukoht: Läänemaa, Lihula vald

Ala tähtsus: riiklik

Ala nr koondkaardil: 17

Mis teeb väärtuslikuks

Läänemaa, aga ka Eesti üks vanemaid linnalisi asulaid

Lihula linnusemägi

Linnuse varemed

Lihula mõis

Lihula vanalinn

Tänane Lihula on üks Eesti nooremaid ja väiksemaid linnu. Vaatamata sellele on asulal seljataga pikk ajalugu, eredamad sündmused siin toimusid üle seitsmesaja aasta tagasi, mil Lihulast oli saamas vastmoodustatud Eestimaa piiskopkonna keskuseks, seega Eesti pealinn. Tegelikult sai Lihulast 13. sajandi alul paarikümneks aastaks Saare-Lääne piiskopkonna keskus. Sama sajandi teisel poolel rajati siia tsistertslaste nunnaklooster, mille tegevus häibus 16. sajandi keskel, Liivi sõja aegu. Lihula õitseage jääbki Liivi sõja eelsesesse aega 15. sajandil. Põhjendatult on arheoloog Mati Mandel nimetanud Lihulat meie Pompeiks, enamuse Lihula kireva ajaloo jälgedest asub hilisemate ehitiste ja maapinna all peidus.

Lihula maastikuliseks eripäraks, aga üldisemalt ilmselt asula tekkepõhjusekski on linna kirdeosas asuv rahkjast paest kümnekonna meetri kõrgune järsunõlviline kühm. Just siin asus muistne maalinn, siia ehitati 13. sajandi esimesel poolel piiskopilinnus. Linnuse varemeist edelas asub Lihula mõisa hoonete ansambel. Esinduslik, klassitsistlikus stiilis härrastemaja ehitati 1824. aastal. See hoone mängib olulist rolli Lihula linnaruumis siiani, markeerides asulat teljena läbiva Tallinna maantee üht otsa, telje teiseks visuaalseks märgiks on varemeis olev apostliku õigeusu kirik linnakese lääneosas. Viimase sajandi jooksul on Lihula linnapildis suuremaid muutusi põhjustanud 1931. aastal valminud Rapla – Virtsu kitsarööpmeline raudtee. Raudtee trass asub umbes 1 km lõunapool linnakese peatänavast Tallinna maanteest. Samas asub ka jaamahoone koos juurdekuuluvate tehniliste rajatistega. Raudtee lõpetas tegevuse 1968. aastal.

Lihulas eristuvad kolm miljööväärtuslikku ala:

- Lihula linnusemägi koos piiskopilinnuse varemete ja mõisaansambliga. Tänu viimastel aastatel tehtud arheoloogilistele kaevamistele ja korrastustöödele on see ala kujunenud Lihula sümboliks. Samas naabruses asub ka Lihula uus kultuurimaja.
- Lihula peatänav – Tallinna maantee, mille vaadet pikisuunas tähistavad vaade mõisa peahoonele ja teisalt õigeusu kirikule. Tänavaaärne hoonestus annab ülevaate Lihula viimase paari sajandi ehitustavadele. Lihula linnas läbib tee nii mõisasüdame ja edasi edela suunas liikudes linnakese peatänav. Lihula linna vanem osa meenutab oma planeeringult Läänemaale ebatüüpilist tänavküla. Lihula peatänav, pikkusega 2,7 km, on määratletud käesolevas planeeringus ka ilmeka teelõiguna.
- Lihula raudteejaama ansambel ja selle lähiümbruse hoonestus. Kuigi raudtee ei ole enam aastakümneid kasutusel olnud, on jaama hoonete ansambel heas seisukorras ning annab ilmeka ülevaate 1930date aastate ehitustavast. Miljööväärtusliku terviku moodustavad ka väikeelamute kvartalid raudtee ja Tallinna mnt vahelisel alal.

Arendustegevus

Elamuehitust Lihulas arendada Tallinna maantee ja vana raudtee vahelisel alal, kus ajalooliselt on asunud karjamaa. Piirkond on osaliselt hoonestamata ja kasutusest väljalangenud. Lihulale on omased suhtelised suured (1200-1500 m²) ja privaatsust tagavad elamukrundid. Seda traditsiooni on soovitatav jätkata.

Ehitamisel Lihula linnas Tallinna maantee äärsetel aladel tuleb arvestada sealse hoonestusala ajalooliselt väljakujunenud arhitektuuriga, sh struktuuri ja mahtudega.

Tootmis- ja ärihoonete ehitamisel eelistada uute tootmispiirkondade planeerimisele endiste kasutusest väljalangenud äri-, tööstus- ja põllumajandusettevõtetele kuulunud hoonete renoveerimist ja kasutuselevõttu, või ehitamist samas mahus.

Maastikuhooldus

Maastikuhooldust vajab Lihula mõisapark ja linnusemägi. Maastikuhooldusega tuleb tagada avar vaade Lihula ümbruse maastikele Lihula linnusemäelt. See eeldab pidevat linnusemäe niitmist, pealekasvava võsa raiumist, vanade puude langetamist ja kändude väljajuurimist.

Teeäärte puhastamine võsast ja vaadete avamine on oluline ka Risti-Virtsu maantee ilmeka teelõigu (Lihula möödasõit) suunalt, kust avaneb Lihula linnusemäele parim vaade.

3.17. Haapsalu

Ala klass: I

Ala tüüp: linnamaastik
Ala pindala: 484 ha
Ala asukoht: Läänemaa, Haapsalu linn
Ala tähtsus: riiklik
Ala nr koondkaardil: 18

Mis teeb väärtuslikuks

keskaegne piiskopilinnus, linnamüür ja tänavavõrk
kultuurilooline taust
mälestussambad
puitarhitektuur
Promenaadi rannapark
kaldapuiesteed
holmidepealne
raudteejaama hoonete ansambel
ulatuslik rannajoon

Haapsalu omapära seostub eelkõige tema asendiga maastikus. Linn asub jääaja lõpul sulavete poolt kujundatud kagu-loode suunalisel oosil, õigupoolest kahel paralleelsel oosil, mis mandripoolses osas ühte kasvavad. Poolsaarelisest asendist on tingitud linna silueti ulatuslik vaadeldavus. Õnneks on viimase poolsajandi jooksul jõudsalt kasvanud linn laienenud mandri poole, jättes suhteliselt puutumata vanalinna. Nii näeme linna siluetis endiselt domineerimas piiskopilinnust ja selle vahitorni. Piiskopilinnuse varemed on aastasadu olnud Haapsalu sümbol. Viimase jääaja mõjuks on Loode-Eesti rannikuala jätkuv kerkimine, tänapäeval hinnatakse maatõusuks umbes 3 mm aastas.

Haapsalus eristuvad mitmed miljööväärtuslikud alad:

Keskaegne Haapsalu – selle moodustab piiskopilinnuse territoorium ning seda vahetult ümbritsev linnasüda. Kuni Liivi sõjani oli see ala piiratud linnamüüri ja ka sel alal võib eristada kaht linnaplaani mustrit: Kooli-Jaani-Vee-Linda-Rüütli ja Väike Mere tn kant oma suhteliselt korrapärase tänavavõrguga ning ülejäänud keskajast pärineva ebakorrapärase tänavavõrguga ala.

Kuurordi kõrgajast (19.-20. saj vahetus) pärinevate esinduslike puitvillade ümbrus ja tollal rajatud parkide võõnd piki mereranda (Promenaad, Vaikne Kallas, Õhtu Kallas, Aafrika rand). 20. sajandi alul hoonestatud, vanalinna südamest lõunasse jäävad alad.

Nii Uue ja Koidula tänava kui ka Endla-Võnnu-Kreutzwaldi tänavatega piirnevate kvartalite puithoonestus moodustab tervikliku ansambli. Väärtuslikuks linnamustriks võib hinnata ka 1950-datel ehitatud individuaalelamute piirkonnad Staadioni-Õpetaja tn kandis.

Haapsalu linna miljööväärtuslikest aladest ja nende kirjeldustest annab detailsema ülevaate käesoleva planeeringu koostamisel kasutatud lisamaterjal Haapsalu linna miljööväärtuslike alade määramise kohta.

Arendustegevus

Ehitada välja Haapsalu linna ümbersõidutee, et suunata sinna transiitliiklus, mille linnast väljaviimine vähendaks oluliselt õhusaastet ja mürataset Tallinna mnt, Lihula mnt ja Jaama tänava ristmiku piirkonnas.

Jätkuvalt vajab arendamist Haapsalu piiskopilinnus, kus lähitulevikus planeeritakse osalist linnusemüüride konserveerimist, teede-treppide korrastamist ja valgustuse uuendamist.

Tagamaks jalgsi või jalgrattaga liiklejaile ohutumad ja mugavamad liikumisvõimalused tuleb üldplaneeringu tasandil määratleda kergliiklusteede võrgustik.

Linnapilti kahjustavad amortiseerunud ehitised ja rajatised tuleb lammutatada või leida neile alternatiivseid kasutusvõimalusi ning renoveerida (raudtee tänava vanametalli vastuvõtupunkt ja garaažid, tööstuspiirkond holmidel jms).

Ehitustegevuse kavandamisel tuleb muinsuskaitsealal ja selle kaitsevööndis järgida Muinsuskaitseseaduses ja Haapsalu linna põhimääruses sätestatud nõudeid.

Miljööväärtuslikud alad määratakse üldplaneeringuga.

Konkreetsed ehitus- ja kasutustingimused miljööväärtuslikel aladel kehtestatakse üldplaneeringuga.

Pargi ja puisteede aladele ei kavandada ehitusalasid.

Maastikuhooldus

Maastikuhooldust vajavad olemasolevad pargid, haljasalad ja rannapuiesteed. Pargiteede traditsiooniliseks katteks on olnud peenike kruus ja liiv, vältida tuleb asfalteerimist, aga ka suhteliselt tuimailmelist betoonkividest parketti ning jalgteedel äärekive. Puiesteede traditsiooniliseks puuks on olnud hõberemmelgas ja pooppuu.

Korruselamute kvartalites tuleb kujundada korruselamute vahelist haljastust ja ehitada välja laste mänguväljakud.

Maastikuhooldusega säilitada maastikuelemendid, haljastus ja väikevormid.

Tagada vaadete avatus huviväärsetele objektidele ja Haapsalu ümbruse lahtedele ning maastikele.

Tagada promenaadi kaldakindlustuse ja rannaäärse mere pidev hooldamine ning piirata roostiku levikut Haapsalu Tagalahel järjepideva roolõikusega.

Haapsalu ümbersõidutee, Haapsalu piiskopilinnuses arendamise jt prioriteetsete projektide jätkamiseks taotleda täiendavat rahastamist erinevatelt struktuurifondidelt.

4. LÄÄNEMAA ROHELINE VÕRGUSTIK

Käesoleva töö eesmärgiks on anda ülevaade rohelisest võrgustikust Läänemaal ja selle kujundamise põhimõtetest. 1999. aastal kinnitas Eesti Vabariigi Valitsus maakonna teise etapi teemaplaneeringu peaülesandeks asustust ja maakasutust suunavate keskkonnatingimuste määramise. Maakonnaplaneeringu II etapi kaheks olulisemaks teemaks on kujunenud "Roheline võrgustik" ja "Väärtuslikud maastikud". Rohelise võrgustiku kui terviku ülesandeks on inimtekkeliste negatiivsete mõjude pehmenamine, korvamine, neile vastuseisimine. Antud võrgustikus tuleb tagada koosluste areng, mis toodab bioloogilist mitmekesisust ja tagab stabiilse keskkonnaseisundi.

Rohelise võrgustiku planeerimisega taotletakse järgmisi konkreetseid eesmärke:

- keskkonna loodusliku iseregulatsiooni säilitamine
- väärtuslike maastike, ökosüsteemide ja liikide kaitse
- looduslähedase majandamise, elulaadi ja rekreatsiooni võimaldamine ning looduslike alade ruumilise kättesaadavuse tagamine
- pärandkultuurimaastike ökoloogilise, kultuurilis-ajaloolise, esteetilise ja identiteeti toetava väärtuse säilitamine

Rohelise võrgustiku teemaplaneeringu mõte on suunata valdade üldplaneeringuid säästvas ja looduse mitmekesisust enam arvestavas suunas, eelkõige tagamaks alade ja koridoride sidusa üldmustris säilitamise ja kujundamise.

4.1 Ülevaade rohelisest võrgustikust

Erinevalt teistest maakondadest õnnestus Läänemaal roheline võrgustik ja Natura 2000 rajada suuresti samadele alustele. Kõik pakutavad Natura 2000 alad nagu ka rahvusvahelise tähtsusega märgalad haarati rohelisse võrgustikku. Siiski ei kattu nimetatud võrgustikud täiesti. Natura 2000 kui Euroopa Liidu direktiividega selgelt reguleeritud alade kogum on piiritletud täpselt 1:10000 aluskaardi alusel. Rohelise võrgustiku maakondlikul planeerimisel nii suurt täpsust ei taotleta, siin lähtuti sarnaselt teiste maakondadega laialdaste loodusalade piiritlemisest "laikudena".

Teiseks oluliseks erinevuseks on koridoride määramine rohelises võrgustikus, mis peavad tagama selle sidususe ja ühtlasi aitama kaasa ka Natura 2000 toimimisele. Koridoridena märgiti ära liikide liikumise (sh rände) seisukohalt olulised looduslikud elemendid nagu rannajoon ja jõed, aga ka sellised kohad, kus inimtekkeliste struktuuride (nagu teed) tõttu on loodusalad tükeldatud. Viimasel juhul tähendab koridori kandmine kaardile eelkõige vajadust tagada ulukite liikumisvõimalused.

Eelnevast selgub, et üldjuhul on roheline võrgustiku “laigud” suuremad Natura 2000 hoiualadest, hõlmates viimaseid koos selgelt piiritlemata puhveraladega. Samas esineb ka olukordi, kus üks Natura 2000 ala jaguneb roheline võrgustiku mitmeks “laiguks”. Selline olukord kujuneb esiteks ulatuslikke merealad sisaldavate Natura alade puhul. Teiseks, kui Natura ala läbib suurema koormusega tee on kahele poole teed jäävaid Natura ala osi käsitletud roheline võrgustiku eraldi “laikudena” ja nende vahel näidatud roheline võrgustiku koridor. Sisuliselt on ju ala tee poolt tükeldatud ja koridori vajadus ilmne.

Rohelise võrgustiku määratlemiseks vajame üldjuhul digitaalset alginformatsiooni. Andmestik peab olema ülepinnaline, kaasajastatud ja peegeldama võimalikult adekvaatselt planeeritava ala ökoloogilisi, loodus- ja keskkonnakaitselisi omasusi ja väärtuseid. Läänemaa roheline võrgustiku ettepaneku väljatöötamiseks kasutati järgmisi MapInfo kujul olevaid andmeid: kaitstavad loodusobjektid, tähtsad linnualad, väärtuslikud märgalad, pärandkoosluste andmestik, metsade vääriselupaigad ja metsakaitsealade võrgustiku ettepanek ning mitmesugused Natura 2000 ettevalmistamise käigus tehtud elupaikade kaardistamised. Käesoleva planeeringuga on piiritletud rahvusvahelist, riiklikku või piirkondlikku tähtsust omavad rohevõrgustiku alad ja koridorid.

4.2 Rohelise võrgustiku tugialad ja koridorid

Kujunenud roheline võrgustik katab maakonna võrdlemisi ühtlaselt ning peaks tagama siinse looduse mitmekesisuse säilimise ja inimeste nõudluse elamisväärse elukeskkonna järele. Määratletud roheline võrgustiku tugialad aitavad tagada erinevates Läänemaa piirkondades roheline võrgustiku toimimise ja jätkumise, roheline võrgustiku koridorid aitavad tagada tugialade ühendatuse. Rohelise võrgustiku tugialad, roheline võrgustiku koridorid ja konfliktkohad, kus koridorid ristuvad olemasolevate infrastruktuuridega, on kantud mõõtkavas 1: 350 000 koostatud teemaplaneeringu teemakaardile “Roheline võrgustik”. Tugialade ja koridoride võrgustik on kantud ka mõõtkavas 1:100 000 koostatud teemaplaneeringu “Asustust ja maakasutust suunavad keskkonnatingimused” koondkaardile.

Rohelise võrgustiku tugialad

tabel 1

Nimi	Tähtsus	Tähis
Kukeranna	rahvusvaheline	T1
Matsalu märgala	rahvusvaheline	T1
Puhtu – Laelatu-Nehatu	rahvusvaheline	T1
Vormsi – Noarootsi poolsaar	rahvusvaheline	T1
Marimetsa	riiklik	T2
Nõva	riiklik	T2
Karuse	piirkondlik	T3
Koti rist	piirkondlik	T3
Kullamaa ja Silla vaheline ala	piirkondlik	T3
Laheva	piirkondlik	T3
Laiküla, Keskküla ja Liivi jõe vaheline ala	piirkondlik	T3
Leidisoo ja Suursoo	piirkondlik	T3
Läänemaa kagunurga soostik, Lihula raba	piirkondlik	T3
Palivere – Keedika	piirkondlik	T3
Palivere – Vätse	piirkondlik	T3
Patsu	piirkondlik	T3

Piirsalu	piirkondlik	T3
Poanse	piirkondlik	T3
Tuhu soo piirkond	piirkondlik	T3
Väljaraba	piirkondlik	T3
Õmma raba	piirkondlik	T3

Rohelise võrgustiku koridorid

tabel 2

Nimi	Tähtsus	Tähis
Pullapää – Rohuküla – Põgari-Sassi rannikuala	riigi-suur	K2
Esivere – Mõisa lahe	riigi-väike	K3
Kalju – Marimetsa oja	riigi-väike	K3
Kastja – Kasari jõe	riigi-väike	K3
Kuke rannikuala	riigi-väike	K3
Koti risti	riigi-väike	K3
Lemmikküla – Ense	riigi-väike	K3
Liivi jõe ja Kasari jõe	riigi-väike	K3
Palivere – Taebla jõe	riigi-väike	K3
Rooslepa – Riguldi rannikuala	riigi-väike	K3
Rõuma – Õmma raba	riigi-väike	K3
Tuhu soo – Lihula raba	riigi-väike	K3
Vätse – Haeska	riigi-väike	K3
Herjava – Võnnu oja – Uneste	maakonna-suur	K4
Kokuta – Männiku kraavi	maakonna-suur	K4
Lepaoja	maakonna-suur	K4
Liivi jõe – Patsu	maakonna-suur	K4
Liivi jõe – Rõuma	maakonna-suur	K4
Peraküla – Nõva jõe	maakonna-suur	K4
Petaaluse – Kasevälja kraavi	maakonna-suur	K4
Poanse – Männiku kraavi	maakonna-suur	K4
Seljaküla – Väljaraba	maakonna-suur	K4
Vaisi – Veski jõe	maakonna-suur	K4
Karuse – Kunila	maakonna-väike	K5
Keedika – Hardu	maakonna-väike	K5
Kuijõe – Piirsalu jõe	maakonna-väike	K5
Laiküla raba	maakonna-väike	K5
Riguldi – Höbringi oja	maakonna-väike	K5
Rumba	maakonna-väike	K5
Tabra oja – Rannamõisa jõe	maakonna-väike	K5
Virita – Lõo	maakonna-väike	K5
Voose – Järise	maakonna-väike	K5
Väljaraba – Vihterpalu jõe	maakonna-väike	K5

Võrgustiku tähtsamaks tugialaks on rahvusvahelise tähtsusega Matsalu märgala, mis kujutab endast mitmesuste ranniku- ja pärandkoosluste kompleksi. Matsalu on keskseks lüliks

lindude rändel mööda Läänemere idakallast. Seetõttu määratleti Matsalu ja Haapsalu lahtede vahele jääv rannikuala kui *riigi suur* koridor. Matsalu laht on lisaks väärtuslikule linnualale väärtuslik haugi, koha ja ahvena kudemisala. Matsalu lahest üle laidudekaare Käina laheni jäävat mõttelist ala võib tinglikult nimetada ka Hiiumaa ja Läänemaa tugialasid ühendavaks rohelisteks või nn “siniseks” koridoriks.

Haapsalu laht koos Vormsi saare ja Noarootsi poolsaarega moodustab järgmise suurema tugiala maakonna rohelistes võrgustikus. Ka siin on olulisi rannikuelupaiku ning pärandkooslusi ning tegu on samuti tähtsa linnualaga. See tugiala on samuti osa tugialasid ühendavast koridorist (hüljeste leviala, linnustiku koridor, lesta, räime, haugi, koha kudemisala), mis kulgeb mõtteliselt Haapsalu tagalahest üle Vormsi lõunaranniku Kirde-Hiiumaale.

Edasi põhja poole jääb samuti lindude rände seisukohalt oluline Nõva piirkond, mille eelmisega ühendav rannik on määratletud kui *riigi väike* koridor. Nõva piirkond on oluline ka maakonna suurima liivaranniku ning siinsete metsade tõttu.

Metsade ja soode suur kogum jääb Nõva piirkonnast lõunasse ja Noarootsi piirkonnast itta. Siin on kaks suuremat sood – Suursoo ja Leidissoo – ning mitu väiksemat. Soode ja metsade maastikuna on see piirkond eelmisega seotud kolme koridori kaudu, millest tähtsaim on määratletud kui *maakonna suur*. Noarootsi rannikupiirkonnaga on seos pisut vähem oluline, seetõttu on kõik kolm siduvat koridori määratletud tasemel *maakonna väike*.

Vahetult teisel pool maanteed asub Väljaraba kuulub sisuliselt samasse looduslaama, seetõttu on neid kahte siduv koridor määratletud kui *maakonna suur*.

Uuemõisast lõunasse jääv metsatukkade, väiksemate soode ja niitude kogum omab eelkõige maakondlikku tähtsust, olles Haapsalu lahe tugiala kagupoolseks “pikenduseks”. Seose tugevuse tõttu tuleb koridor üle Ääsmäe-Haapsalu-Rohuküla maantee määratleda kui *maakonna suur*.

Palivere ja Keedika vahele jääv metsade ning väiksemate niitude ja soodega ala omab samuti eelkõige maakondlikku tähtsust. Selle seosed põhjapoolsete naaberaladega ja läände mööda Taebla jõge on määratud kui *maakonna väikesed*. Seevastu seos lõuna poole üle Palivere ooside Marimetsa raba suunas on märksa olulisem ja määratletakse kui *riigi väike*.

Marimetsa raba koos ümbritsevate väiksemate soode, metsade ja niitudega moodustab selgelt väga olulise lüli maakonna rohelistes võrgustikus. Tegu on väärtusliku märgala ja tähtsa linnualaga. Lisaks eelmises lõigus nimetatud seosele määratletakse kui *riigi väikesed* seosed ida ja lääne suunas: mõlemal juhul on tegu orgaaniliselt seotud aladega, mida lahutavad teed. Seos lõunasse mööda Liivi jõge Patsu suunas määratletakse kui *maakonna suur* ja kagu suunas kulgev vähem orgaaniline side kui *maakonna väike*.

Marimetsast itta jääv Õmma raba kujutab endast väärtuslikku märgala ning Marimetsa olulist täiendust. Sellest üle Tallinn-Haapsalu tee põhja jääb Piirsalu taha ulatuv ala, mis omab eelkõige maakondlikku tähtsust. Kahte ala lahutab praktiliselt ainult maantee, seetõttu määratletakse seos kui *maakonna suur*. Viimase ala seos põhja poole, Läänemaa Suursoo suunal on määratletud kui *maakonna väike*.

Marimetsast läände jääv kirde-edela-suunaline ala kujutab endast metsade, soode ja niitude kogumit, mis on mitmete kaitsealuste liikide elupaigaks. Lisaks Marimetsa suunale

määratletakse kui *riigi väike* seos Matsalu märgalaga edela suunas, teine seos Matsaluga – põhjast lõunasse mööda Rannamõisa jõge – määratletakse kui *maakonna väike*.

Laiküla, Keskküla ja Liivi vahele jääv ala sisaldab ühe keskmise suurusega ja suhteliselt heas seisundis soo ning väiksemaid metsa- ja niidualasid. Ala omab eelkõige maakondlikku tähtsust, parandades ühtlasi võrgustiku sidusust. Lisaks Marimetsa-suunale määratletakse kui *maakonna suured* ala seosed lõunasse Matsalu märgalaga ja itta Käntu-Kastja alaga. Kirde-suunaline seos on määratletud kui *maakonna väike*

Käntu-Kastja piirkond omab tähtsust väärtuslike soo-, niidu- ja metsaelupaikade poolest ning kaitsealuste liikide elukeskkonnana. Selle ala ja Matsalu märgala vaheliseks koridoriks olev Kasari jõgi määratletakse kui *riigi väike*, seosed teiste aladega määratletakse kui *maakonna suured*.

Eelmisest otse põhja ning Kullamaast ja Sillast itta jääv ala on eelkõige maakondliku tähtsusega, kuid siin esineb siiski kaitsealuseid liike ja Natura 2000 võrgustiku seisukohalt tähtsaid elupaiku. Nagu eelpool öeldud on selle ala seos lõunasse määratletud kui *maakonna suur* ja läände ning loodesse kui *maakonna väikesed*.

Läänemaa kagunurgas olev soostik, mis jätkub Pärnu ja Rapla maakondades, on võrgustiku üheks olulisemaks lüliks, seda nii elupaikade kui liikide poolest. Sisuliselt samasse kompleksi kuulub läände üle Lihula-Pärnu maantee jääv Tuhu soo, neid alasid siduv koridor määratleti kui *riigi väike*. Mõlemad alad on vetevõrgu kaudu seotud ka Matsalu märgalaga.

Tuhust läände jäävad Karuse piirkonna väärtuslikud laialehised metsad, mis paraku on poolitatud Risti-Virtsu maantee poolt. Seetõttu tuleb ala käsitleda kahe “laiguna”, mida Koti risti piirkonnas seob *riigi väike* koridor. Lõunapoolset osa läbib omakorda Karuse tee, kuid selle mõju on hetkel mõnevõrra väiksem.

Otse põhja poole jääb Poanse loopealne, mis on selle elupaigatüübi parimaid näiteid Läänemaal. Eelmise alaga seob seda koridor, mida võib määratleda kui *maakonna väike*, seevastu Matsalu märgalaga on ala tihedalt seotud kahe koridoriga, mis määratletakse kui *maakonna suured*.

Maakonna edelanurgas paikneb väga tähtis Puhtu-Laelatu-Nehatu piirkond, mis oma rahvusvaheliselt tähtsate rannikumärgaladega on lõuna poolt kevadel tulevate lindude esimeseks peatuspaigaks Läänemaal. Põhja poolt piirneb see Kukeranna piirkonnaga. Piki ranniku kulgev koridor on määratletud kui *riigi väike*, teised nende alade seosed on maakondliku tähtsusega.